

ספור חבר
ש"י עגנון

פיעלע נשמת אבי

הרב ו' שלום מרדכי הלוי זצ"ל

פרק ראשון.

הנצנים נראו בארץ.

(א) התעוררות.

שֶׁלֶג רַב יָרַד כֹּל אוֹתוֹ הַשְּׁבוּעַ מִנְתִּיב עֲלֵיוֹן כִּלְפֵי הָעוֹלָם הַשְּׁפֵל הָאֲדָמָה הַשְּׁחוּרָה הַלְּבִינָה וְהַשְּׁמַיִם עִמְדוּ בַכְּהִינּוֹם וּבְנֵי־אָדָם נִתְכַנְסוּ לְבִתְיָהֶם בֵּין הַתְּנוּרָה וְלִכְרִיִּים. וּבְעִיר אֵין יוֹצֵא וְאֵין בֵּא. אֲבָל בַּחֲמִישֵׁי בִשְׁבַת נִתְגַּבְּרָה מִדַּת הַחֶסֶד. הַשֶּׁמֶשׁ זָרַחַה עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ וְהַשֶּׁלֶג מִתְמַזְמָז וְהוֹלֵךְ. נָשִׁים יִצְאוּ לְשׁוֹק לְקָנוֹת בֶּשֶׁר וְדֹגִים וּמִן הַכֹּפְרִים אֲשֶׁר מִסְכִּיב בָּאִים בַּקְרוֹנוֹת וּבִסּוּסִים. וְשׁוֹב שׁוֹפְעִים צְנוּרוֹת הַחַיִּים, כֹּאִילוֹ לֹא נִפְסַק הַשֶּׁפַע מֵעוֹלָם.

(ב) צדיק בא לעיר.

הַיּוֹם רַד וְהַחֲרָדִים אֵל דְּבַר ה' הַתְּחִילוּ מִתְּלַקְטִים לְבֵית־הַמְּדַרֵּשׁ. יוֹדְעֵי סֵפֶר סָגְרוּ סִפְרֵיהֶם וּבַחֲוָרִים שְׁבֹתוּ מִגְּנִינְתָם. הִשְׁמַשׁ הַדְּלִיק אֶת הַנְּרוֹת וְהִקְהֵל נִטְלוּ יָדֵיהֶם לְהַתְּפַלֵּל.

הֵם מִתְּפַלְּלִים וְשֵׁתֵי נָשִׁים זְקֵנוֹת הַתְּפָרְצוּ בְּדַלַת בִּילְלָה. זֹאת אוֹמַרְתָּ לְחִבְרַתָּה: שְׁפָכִי כַמִּים לְבֶךְ עַל אֵידִלָּה הַצְּנוּעָה וְהַכְּשֶׁרָה. וְזֹאת עוֹנָה וְאוֹמַרְתָּ: אֵל נָא, רַפָּא נָא לָהּ, לְמַעַן אִפְרוּחֶיהָ שְׁלֵא חֲטָאוּ! וְהֵן אוֹחֲזוֹת זֹו בְּזוֹ וְנוֹפְלוֹת לְתוֹךְ אַרְוֹן הַקּוֹדֵשׁ וּמִגַּפּוֹת אֶת סִפְרֵי הַתּוֹרָה עַד שֶׁהוֹלְכוֹת דְּמַעוֹתֵיהֶן וְנוֹגְעוֹת אֵלּוֹ בְּאֵלּוֹ וּמִתְעַרְבוֹת.

בֵּין מִנְחָה לְמַעֲרִיב נִשְׁמָעָה בְּבֵית־הַמְּדַרֵּשׁ: צַדִּיק בָּא לְעִיר! נִתְחַזְּקוּ אַנְשֵׁי שְׁלוֹמוֹ הַמוֹעֲטִים וְנִתְמַלְּאוּ שִׂמְחָה, כִּי רָחַם הַרַב אֶת עִירָם לְפָקוֹד אוֹתָם בִּשְׁבַת זֹו. וְסִיעַת אֲבָרְכִים מוֹפְלָגִים הִכִּינוּ לָבֶם וּגְפִשָׁם לְקַבֵּל אֶנְפִין קְדִישִׁין.

הֵיוּ הַהִדְיוּטוֹת סְבוּרִים, שְׁלֵא בָּא הַרַב לְעִיר, אֲלֵא לְרַפָּא אֶת אִידִלָּה כַּת ר' אַבִּיגְדוֹר הַפְּרַנְס. אֲבָל מִי שֶׁהִיָּה יוֹדֵעַ שְׁנֵאתוֹ שֶׁל הַפְּרַנְס לְאַנְשֵׁי

הכת, יודע היה, שיהפוך כל העולם כולו ובלבד שישכיח תורת רגל של צדיק זה מן העיר. מכל-מקום נדנדו של חשש היה. אמרו: ר' אביגדור בצער ויהא טורח עליו לגרשו!

(ג) קבלת הפנים.

כיון שהאיר היום, יצאו החסידים המועטים אל מהוץ לעיר לקדם פניו של אותו צדיק. נטפלו אליהם כמה מאנשי שבוש לראות בכניסתו. אמרו: אם צדיק הוא, כניסתם של צדיקים מביאה לידי יראת שמים. וכל מי שלבו רופף עדיין באמונת צדיקים, מתחזק ואומר: מי שמשתוקקים לראותו, סימן שהשכינה שורה עליו. וראה, כמה מישראל עומדים לראותו! עד שעיניהם נשואות התחיל גלגל עגלה מנסר והולך ברחובה של עיר, נתמלא כל הרחוב שמחה: הרבי בא! הרבי בא!

נדדו אנשי סגולתו ונתקרבו עד המרכבה, נתנו שלום לרב והוציאו את הסוסים מדפניהם ונכנסו במקומם למשוך את המרכבה.

וכאשר ראה זאת הרב, ירד מן המרכבה ונתערב בין הבאים, לקבל פניו. הלשה דעתם, למה יעשה להם ככה? הלא הם באו לקבל פניו ולבסוף הוא יורד מן המרכבה!

השיב להם הרב בענות קדשו ואמר: הואיל והם מקיימים מצות הכנסת-אורחים בהתלהבות גדולה כל-כך, ירד מן העגלה כדי לכלול עצמו עמם במצוה זו.

שמעו ולא ידעו מה לעשות. קם המשמש וצוה לפנות לו דרך. נצטפפו כולם לשתי שורות, שורה מזה ושורה מזה, והרב הולך באמצע, עד שהגיעו למקום שהקציעו לכבודו. וכל מי שהיה באותו מעמד, נתן לו שלום. אף הנשים הגיסו לפן ועמדו על רגליהן ליהנות מזיו פניו.

(ד) אור האהבה.

ב"רחוב הזהב", ששם ישבו לפני רבנים גאונים, מצאו מקום נאה לרב. בעל בית מישראל, עצור על בנים, אשר לא דרך עוד על סף החסידות, פנה ביתו לפניו, כדי להתבשר מברכתו של אותו צדיק. ובעלת הבית טחה את הקרקע לכבודו. אבל את התנור לא הסיקה. שלא להקדיח על האורחים המרובים.

הביאו את הרב לבית והפשיטו אותו את אדרתו. ואף-על-פי שנתמלא הבית אוכלסין, לא היה יכול לעמוד מפני הצנה. בקשו להכניסו למדור אחר קטן וכל הבאים אליו להסתופף בזיו קדשו ילכו להם באשר ילכו. לא היו הם יכולים להפרד הימנו ולא הוא מהם. נשאר יושב בתוך קהל עדתו ואור האהבה הילך ומחמם לאבריו.

ה) מעשי רבי אביגדור.

ורבי אביגדור יצא מחדר בתו לקשט עצמו בבגדי שבת. עד שהוא צומד כך שמע קולותיהם של החסידים, שמוליקים את רבם בשמחה. אמר: עד מתי יהא עון זה טמון בידים? עת לעשות לה!
נתעטף רבי אביגדור בבגדי שבת, חפף ראשו במים וסלסל פאותיו בשכר. היטיב המצנפת ותקן העטיפין של שבת ונסתכל במראה לנוי. וכל כך למה? כדי שיהא רשומו נכר על הפריץ ויצית לו.
וכשראו בניה של אידלה את זקנם כך, סברו: לברית מילה הוא הולך. התחילו מקבצים כתנשים ומזמרים:

לְבָרִית מִיֵּלָה לְרַף סָבִי, אָגִיל וְאֶשְׁמַח בְּלִבִּי,
סִנְדֵּק יִהְיֶה, מְגֻדָּנוֹת יָבִיא; אָגִיל וְאֶשְׁמַח בְּלִבִּי.

נסתכל ר' אביגדור בשני בני אידלה הקטנים ובקש לגפפם ולחבקם ולומר להם דברי רציו ותנחומין, אך מחמת טרדת הלב לא היה באפשרו ממש להתקרב אליהם. ויצא בחמת נקס להצר השררה.

ו) ויגרש את האדם.

נזדרזו אנשי סגולתו ונטלו כלי לבן, פנו כל עובדין דחול והלכו לבית המרחץ, לטהר עצמם לשבת קודם שיסיים הרב תפלתו ויעמדו במחיצתו בגוף נקי.

ומה היו בנות ישראל הכשרות והצנועות עושות? — אופות חלות ומבשלות בשר ודגים ומתקיינות קוגיל נאה מתוך כשרות והרחבה. אפס תקות אנוש רמה!

הצליח מעשה שטן ונתרצה השר ושגר סרדיוט אחד לביתו של אותו צדיק לגרשו מן העיר, כי הביא עליו ר' אביגדור דבתו רעה. באותה שעה עמד ר' אוריאל בתפלה, מעוטף בטלית ומעוטר בתפילין ופניו מאירים מכח תפלתו. נכנס הסרדיוט וראה מאור פניו ונפל פחד עליו. המתין לו עד שסיים תפלתו. לאחר שסיים תפלתו אמר לו: אדוני הרב, מצוה אני מפי השר להוציאך מכאן! בבקשה ממך, בא! נתקשרו עיניו של הרב דמעות ובכה. כיון שראה אותו השוטר בוכה, סבר, להתעכב הוא רוצה. תפסו בידו וזרזו לילך.

והרב למה בכה? אמר: ומה ערל זה, שאינו מצוה אלא מפי בשר ודם, שהיום כאן ומחר בקבר, צווי בא לידו מזדרז כל-כך לקיימו, — ישראל, שמצוים ועומדים מפי מלך המלכים הקדוש-ברוך-הוא, שהוא חי לעד וקים לנצח, לא-כל-שכן!

מיד הלץ את תפיליו וכרך רצועותיהם כדרכו בקודש בדמות כנפי יונה. אבל, אותו היום, אמרו, הוסר פאדם ונתמעטה הדמות, כביכול.

ז) כי ידה ממנו נדח.

התנפלו קהל חסידיו לפניו וצעקו: חמס! ובקשו, שיעשה נקמה בשונאים להענישם כראוי, על שם שמים שנתחלל על־ידם ועל עונג שבת שנשבת. נתעורר לבב קדשו ואמר: אוריאל, אוריאל, כלום באמת על כבוד שמו ית' אתה חס או שמא לכבוד עצמך אתה חושש, ובמה תדע להבחין את האמת? ואף־על־פי־כן נתגברה הטבעיות וקלל את הפרנס, וקללה נמרצת נתעקרה מפיו: כי ידה ממנו נדח! וכל מי שהיה באותו מעמד הניע בראשו ואמר: נשך אביגדור בזנבו כנחש. אוי לו ואבוי לו! כך נאה לו וכך יאה לו!

ח) שיר השירים.

יצא ר' אוריאל מן העיר, יצאו קהל חסידיו עמו. נתלבט במסלה העולה הכפרה. הדרכים היו מקולקלות ובצאות הגיעו עד למעלה מטבורו של אדם. וגשמים עליהם ממעל והארץ שוקעת מתחת והם הולכים ושוקעים, שוקעים והולכים ואומרים שיר השירים.

ר' אוריאל קורא בשפלות קדושה:

אל תראני, שאני שחרחרת, ששופתני השמש, בני אמי נחרו־בי.

וקהל חסידיו קוראים אחריו בנועם הדבקות:

הנך יפה, דודי, אף נעים.

ר' אוריאל קורא בהתפעלות קדושה:

סמכוני באשיות, רפדוני בתפוחים, כי חולת אהבה אני.

וקהל חסידיו קוראים אחריו בהתעוררות קדושה:

קול דודי הנה זה בא, מדלג על ההרים, מקפץ על הגבעות.

ר' אוריאל קורא בהתחזקות קדושה:

קומי לך, רעיתי יפתי, ולכי לך, כי הנה הסתו עבר, הגשם חלף הלך

לו, הנצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו.

וקהל חסידיו קוראים אחריו בהשתוקקות קדושה:

אני לדודי ודודי לי.

ר' אוריאל קורא בשפלות קדושה:

מצאוני השומרים הסובבים בעיר, הכוני, פצעוני, נשאו את רזידי

מעלי שומרי החומות.

וקהל חסידיו קוראים אחריו בנועם הדבקות:

לכה, דודי, נצא השדה, נלינה בכפרים. נשכימה לכרמיט, נראה, אם

פרחה הגפן, פתח הסמדר, הנצו הרמונים? שם אתן את־דוֹי לך.

ורבי אוריאל קורא בתוספת ההתלהבות:

מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה.

וקהל חסידיו קוראים אחריו בנועם ההתפעלות:

ונהרות לא ישטפוה!

וכך היו הולכים עד שהגיעו לכפר וקדש עליהם היום. הלכו להם לאכסניה לשבות בה.

(ט) צדיק זה בא לבית מלוני.

ראה אותם הפונדקאי, נצטנן דמו מפחד, אמר: ודאי עת צרה בעיר וברחו לכאן. רץ והכניסם לביתו ושאל, מה לידידי בביתך? ספרו לו כל המעשה, שגרשו את הרב מן העיר בעטיו של אביגדור הפרנס. כיון ששמע הפונדקאי כך, נתמלא שמחה של הדיוט. אביגדור זה, שאינו מניחו לעשות מנין בכפר, עכשיו זמן המקום ענין להקניטו. ומיד פנה אליהם בפנים צהובות ואמר להם: הסירו כל דאגה מלבכם, רבותי, בשר ודגים יש אתנו, ברוך השם, וגם לא יחסר המזג לאכול ולשתות כדבר ה'. וכפף עצמו לפני הרב ונתן לו שלום ונסתכל מתוך בושת פנים בכסות שלו ובמכנסי העור. אמר: צדיק זה בא לבית מלוני ואני מקבל פניו בבגדים המגושמים! נענע הרב בידו לומר: מילא אין בכך כלום! אבל מעומק לבו נאנח לראות בניו של הקדוש ברוך הוא בשבת קודש כך. וכיון שנאנח הרב, נאנחו חסידיו עמו. שבת היום לה' והם דוויים וסחופים ומטולטלים ומרוחקים מבני ביתם. וכן היו נאנחים והולכים עד שגער בהם הרב. כבשו אנחותיהם בלבם והחרישו.

(י) בנים שגלו.

עמדה בעלת הבית והתקינה את השלחן, ונטלה כמה ככרות לחם חול והניחתן אצל שתי חלותיה, פרשה עליהן מפה וברכה על הנרות. נתעוררה הארה של שבת וקבלו את השבת. והרב עבר לפני התבה בהתלהבות קדושה, וכשהגיע לפיטו לכה דודי, יצא מן הגופניות ממש, ושלב שתי רגליו ויצא במחולות. והיה משלב כמה קדושות לקראת הכלה. וכל מי שהיה באותו מעמד נעתק ממדרגה למדרגה עד סוף כל התפלה.

אבל כשנטלו ידיהם לאכול ונתנו עיניהם בבית המזיגה ובלחם חול, נזכרו בבני ביתם ולא יכלו לכבוש אנחותיהם. הוי, שרה-לאה, רבקה-דבורה, דבורה-סוסי! היכן הן חלתיכן, אשר כל חלה וחלה גדולה פי שבעה מפי התנור. היכן הם הדגים המבושמים, אשר אמרנו במסבתו של הרב נתענג עליהם בשבת קודש!

שרה-לאה, רבקה-דבורה, דבורה-סוסי, הן עם חלותיהן ודגיהן עצורות בבתיהן כאֵלמות חיות. מי יודע, אם נתן להם ולילדים אפילו להכנס לבית יהודי לשמוע קידוש!

אותה שעה נשתלשלו כולם לעולם אחר ונתעלמה ההארה של שבת, ואילו לא היה פתאם נשמע קול נחרת הסוסים מן הארוה, לא היה נפר, אם יש כאן רוח חיים.

וכשראה ר' אוריאל כך, תפס את זקנו בימינו וכסה שתי עיניו בשמאלו וגער בהם בפה רך והמשיך בקולו כמה וכמה פעמים: בושני עליכם, חסידים, בושני עליכם מפני השי"ת ומפני שבת המלכה! ופתאם נתלקחו פניו והתחילו מאירים כדרכו בעת רצון לומר דברי תורה. נשתלשלה שתיקה לבית, עד שלא היה נשמע אלא לחישת הנרות בדריקתם.

יא) מנוחה ושמחה.

ורבי אוריאל היה ממעט באמירת תורה, וכשהיו פוצרים בו היה משיב: וכי רבותא לומר תורה? אלא עיקר חיזוק הלב, שיוכל לקנות חכמה, ושכל אמתי הוא רק ע"י מעשים טובים. אבל מי ששכלו יותר ממעשיו הטובים, אין בו כח להכיל את שכלו ועל זה נאמר: כל שחכמתו מרובה ממעשיו וכו'. אבל עכשיו לא עצר ר' אוריאל צוף אמרותיו הקדושים והוריד עצמו בכיוון ללשון פשוטה, כדי שיביין גם הפשוט כפי ענינו, ושלב מענין הפרשה ויצא יעקב מבאר-שבע משל לבן-מלך שנשתלח למרחקים לכפר אחד פחות-ערך, ובהארין הזמן הגיעו כתב מאביו המלך ורצה לשמוח בו, אלא שחש פן ילעיגו לו בני הכפר באמרם: מה יום מיומים ולשמחה מה זו עושה! מה עשה בן-המלך? — קרא לבני הכפר וקנה להם יין ושאר מינים המשכרים. שמחו הם ביין והוא בשמחת אביו.

והנמשל מובן: הנשמה הקדושה בושה לשמוח בשבת בתענוגי אביה המלך, הקדוש-ברוך-הוא, בנשמה היתירה, שהיא אגרת שלומים מאבא, מפני הגוף הפחות, שהוא כבן-כפר, לכך צותה התורה לענג את הגוף בשבת ויום טוב. ולכשהגוף שמח בשמחתו, יכולה הנשמה לשמוח בשמחת דבקות המלך הקדוש-ברוך-הוא. והחי יתן אל לבו, ויסיר כל רוח נכאה, כי לא ישכון אור החיים אלא בשמחה ועונג אלהי, וחלילה לכם להראות עצבות לפני המקום, כי קדוש היום לאדוננו.

ומיד נתעוררו כולם ונכנסה רוח חיים וכל בעלי השיר יצאו בשיר והנעומו קולם בזמירות ערבות:

מְנוּחָה וְשִׂמְחָה — אֹר לַיְהוּדִים; יוֹם שִׁבְתוֹן, יוֹם מְחַמְדִים!
 נטל בעל הבית את הכד ומזג כוס לרבי ונתן לכל אחד ואחד מלא הכוס יי"ש, שתו „לחיים“ ונתבשמו מברכותיו של אותו צדיק. ובעל הבית עומד עליהם ודורה ומשקה וגופו הולך ומתעדן מתוך נעימות המצוה, והנלבבים שותים ומתענגים על היי"ש וגומרים עליו את ההלל.

יב) נר-מצוה.

ואחר שאכלו ושתו וברכו על המזון, פרשו עצמם לישון. הללו נשתטחו על-גבי השלחנות והספסלים הארוכים והללו על הארגזים הצבועים,

והפונדקאי והפונדקאית עלו על־גב התנור, והבית תפס שתיקה לעצמו. צללי נרות השבת יליטו שיורי החלה, העצמות ופתותי הלחם, וזעיר שם, זעיר שם מתנשאים לשונות האור לעומת כלי השעות, החלודה מזריחה מן המשקולות ושעה על שעה עוברת. והרב עדיין עומד על־גבי נרות השבת, ממש בלי שום תנועה. ידיו נתונות בתוך בתי־זרועותיו וזקנו נוטפת עד ציציותיו, והציציות מתנועעות מאליהן, בלי נענועי גופו, כאילו היתה בהן חיות ונפש ממש. הנרות דועכים והולכים ועמוד עשן מתמר ועולה, והרב אינו נעתק ממקומו כלל ושותה בצמא עתר עשן נרות השבת. ומדי פעם בפעם הוא אומר בהתלהבות קדושה: ריח גן־עדן! ריח גן־עדן!

יג) אור האמונה.

ואף־על־פי שפרשו עצמם לישון לא נרדמו בחיק התענוגים, אלא שכבו בעינים פקוחות ועשו עיטוף ועיטור לדברי הרב באמרי נועם. וכל מי שיודע לספר משיחתן של צדיקים ומעשה נפלאותיהם, נוטל ידיו ומספר. וכך המשיכו אור האמונה כל הלילה.

ואברך אחד ספר לחברו השוכב לצלעו ויאמר: אנכי אגיד לך דבר ואז תשכיל ותבין את גודל מעלת רבנו. חתן הייתי ביזלוביץ, ומיזלוביץ לא רחוק הוא למשכן רבנו אמרתי, אלכה ואראה פניו. ובאתי אליו לשבת אחת. כידוע, יושב הרב הקדוש על שלחנו בלילי שבתות עד שלש שעות בלילה או יותר ומדליקים נרות גדולים מאד שיאירו כל הלילה. ויהי בליל שבת קודש נכנס הרב ואמר שלום עליכם ומזג את הכוס ונטלה בידו וישב על הכסא והתחיל לשיר ולנגן בדבקות נפלאה: „בעשעפיר קרוין, בעשעפיר קרוין!“ בנגון יפה מאד. מה אמר ומה אספר? — הנרות החלו לחדול אורם וחדלו, והוא שיחיה ישב ונגן הדברים האלה בהתלהבות עצומה ובחדום קודש: „בעשעפיר קרוין, בעשעפיר קרוין!“

יד) מניעות.

קודם שהאיר היום קמו בעל הבית ואשתו ופתחו את התנור והוציאו מים חמין לשתות. קמו הנלכבים וברכו ברכו התורה ושתו והכינו עצמם לתפלת השחר. פתאם נתבלבלה מחשבתם ונטרדו כוונותיהם, כי ידעו כי בכפר המה וספר־תורה אין לקרא פרשת השבוע. ויצר להם מאד לקרא הפרשה מתוך חומש. נזכרו המעשה בשומר שבת שיצא בשיירה, הגיע ערב שבת, הגיעו למדבר גדול ונורא, עמד לו ולא רצה לילך הלאה. אמרו לו חבריו: אם אתה הולך עמנו — מוטב, ואם לאו — הרי אנו מניחים אותך כאן! ולא שמע להם, כי שמר את השבת מחללו. הלכו להם ועזבוהו במדבר. עד שהוא עומד כך וממשיך עליו הארה של שבת, נפתח הטרקלין ואור שבעת הימים זורח ועדת קדושי עליון עומדים ומקבלים את השבת בקדושה!

ובטהרה, ובשבת בבוקר עולים שבעת הרועים וקוראים בתורה. חשבו הנלכבים, הלא חז"ל אמרו: הבא לטהר – מסייעין אותו! והיכן הסיוע שלהם? כמה חתירות נחתרו, כמה מניעות היו להם לבטל עונג שבת מהם. כהתה נפשם עליהם ולא היה באפשרות ממש להתקרב אל ה' ולעמוד בתפלה. ויעמדו זה בכה וזה בכה וטליותיהם בידיהם ואין דובר דבר, כי גדול הכאב מאד.

טו) תורה מן השמים.

ויחודי אחד זקן יושב בקצה הכפר והוא הולך ערירי ובנים אין לו. ויכבד את ה' מהונו ויכתוב ספר תורה ויתנהו למשמרת בבית ה' בעיר, ויהי כי באו ימי המועד ויתלקטו אנשים כפריים ויאמרו אליו: קום עליה העירה וקח את ספר התורה ונעשה מנין להתפלל בימים הנוראים בכפר. וילך ויקח את ספר התורה ויביאהו הכפרה. וישמחו, כי לא יצטרכו עוד לנדוד מביתם בימים הנוראים. אך שמחתם היתה עדי רגע, כי לא נתן ר' אביגדור לערוך תפלה בצבור מחוץ לעיר, לבל יתמעטו הנדבות, אשר בני הכפר מנדבים בבואם העירה להתפלל, והמנין לא נתקיים והספר נשאר בכפר ויהי בבית האיש ימים רבים.

ויבוא עבדו ויספר לו את כל המעשה אשר עשה איש האלהים אמש בבית המזיגה, אשר בא מן העיר, ויאמר אל עבדו: תן לי את אדרתי! ויתן לו את אדרתו. ויקח הזקן את אדרתו ויגלום את ספר התורה בחיקו וילך אל האכסניה. וימצא שם אנשים מן העיר עומדים וטליותיהם בידיהם ויאמר: שמעתי, כי יש הרב במקום הזה, ולא היה עוד בכחי להשאר על מקומי, ונתן המקום עצה בלבי לקחת את ספר התורה ולילך אל האכסניה. ובראותי שסגריר בחוץ, כאילו שבתו המזלות ולא שמשו כל ימות השבוע, חשכו עיני ונתיאשתי מכל הענין. אך השי"ת ברחמיו חזק את לבי ונתן בי דעת והתגברתי על המניעות והלכתי אל בית המזיגה להסתפח בנחלת ה'. ויעמוד עמם ויתפללו בשמחה גדולה מאד. ואחר התפלה לא נתעכבו הרבה. הרב קדש על הי"ש ובעל-הבית הקריב כמה רקיקי דבש. ולאחר שגמרו סעודת ר' חדקא נטלו ידיהם לסעודת היום. וישבו במשתאות ושירים ותשבחות עד עת-רצון.

פרק שני.

משכנות הרועים.

א) במוצאי מנוחה.

לעולם אין השלג הדור נאה כבמוצאי שבתות של חורף. למה השלג דומה בלילות אלו? – לנוצות כנפי אראלים אשר שלחו על-פני חוצות. אין

זאת כי אם מלאכי השרת זכו את ישראל מעתרת כנפיהם הצחורות. מני רקיעים גנוזים יפול השלג ואפלויותו של לילה מתבלבלה. עולמות נעלמים נחשפים ונתיבות נעלמים בדממה. והשלג יורד והולך ונמתח על שביילים ודרכים עמומים ככסות נאה, שנפלה מן השמים לפני רגליהם של צדיקים, שיוצאים במוצאי שבת קודש ליסב בסעודתו של דוד המלך עליו השלום.

ובצדי הדרכים האכסניה עומדת, מעוטרת בחסדי הלילה. גגה נחפה ברצי שלג ורזי השבת מעטרין אותה, ועם מקדשי שביעי יושבים וממשיכים הארת השבת.

והעמית הסיקה את התנור ונתחמם לב האושפיון. האש התרוננה בתנור והבית נתמלא חמימות. נסתלקו רוחות הצנה והכל מוקף חסד ואור. ובעלת הבית נטלה עביט גדול והלכה לדיר הפרות, להתיר אותן מחלבן וליתן לפניהן בליץן.

ואד יעלה מן השחת ומשבע הפרות השמנות, השוכבות על מצע תבן ומעלות גרה. נצנץ אור הנר, רפרפו בעיניהן ונזדקפו משהו, משהו, הבליטו ראשיהן מתוך הגוף המסורבל וגעו.

משמשה בעלת האכסניה בדדיהן ואמרה: אפשר ישפיעו עלי הפרות חלב, אף שלא בעונתן, ואני קולטת הימנו שמנונית לעשות מטעמים להרב! וכפפה עצמה לפני כל פרה ופרה, קנחה דדיהן ומעכה במקום שמעכה. פערו הפרות פיהן ולעסו, וחלבן שופע ונוזל לתוך הכלי, עד שטפטפה הטפה האחרונה על גבי השחת המסואב.

(ב) מפתחות של גיהנם.

ור' אוריאל שהה כמה שהיות עד שהבדיל על הכוס, ובהתחזקות גדולה מאד שר הזמירות למוצאי שבת. וכל מי שהיתה בו נקודת האמונה האמתית, יודע היה, שכל זמן שלא הבדיל הרב במוצאי שבת קודש, עדיין המפתחות של גיהנם בידו. ובחמלתו הגדולה על האובדים והנדחים בירכתי שאול לבו משתבר כמה שבירונ ואי אפשר לו ממש ליטול הכוס לידו עד שמתנוצץ עליו אור השבת הבאה.

ואחר ההבדלה התלקטו אליו הנלכבים והראה להם פנים שוחקות וצוה לנגן נגון יפה ולשמח, שזכו להיות מזרע ישראל ולהתקרב להשי"ת ולצדיקי אמת, שמדריכין ומוליכין אותם בדרך האמת. וחזק אותם הרבה, וצוה וחזר וצוה להיות ששים ושמים, לפי ששבע חדש בא וצריכים התעוררות והתקרבות לשבת הבאה.

נתגברו אנשי המעשה והתחזקו ושברו כל המניעות. ועוררו לבותיהם בדברי חודדים. ועלידי השמחה המדומה נעתקו לפנימיות השמחה.

ג) יאכלו עניים ויטבעו.

עמדה בעלת הבית וירדה עם שפחתה לתוך המרתף. הדליקו קיסם והמתיקו את החשך, והלכו עד שהגיעו לגל של תפוחי אדמה. מלאו סינריהן מהם ועלו וקבעו להן ישיבה על שרפרפים נמוכים, וקפלו רגליהן לאחוריהן וקלפו תפוחי האדמה, תוכם שמו בסיר גדול וקליפתם זרקו על המטלנית. להב סכיניהן מבריק, הנצב השחור מזדעזע, ושתיהן מתעטשות מריח המרתף, שקלטו תפוחי האדמה. עשתה העממית כעין צלב על לבה וירקה, ובעלת הבית, להבדיל, אמרה: לישועתך קייתי ה'!

עמדו ושכשכו תפוחי האדמה במים ובזקו עליהם מלח ושפתו את הקדרה בתנור. ובעלת הבית המשיכה כל כח מחשבתה לערוך אותם כראוי, לסדר בשולם ורקוחם ולהמשיך בהם הטעם האמתי. ועד שיתבשלו נתעסקה בעשיית הבורש"ט.

בחשה את הבורש"ט האדום השמן. סינרה יורד עד קרסוליה, ופניניה הצחורים, שנתקשטה בהם לכבוד שבת, מבריקים מזיו אדמימותו של התבשיל ומצננים המימות צוארה. והיא משלבת ידיה על כרסה בנחת, שוגרת עיניה כלפי הבורש"ט, שראוי לעלות אפילו על שלחן מלכים.

ופחאם נצנצה מחשבה טובה בלבה. נטלה כמה תפוחי אדמה, שלמים ונקיים, הדיחה אותם יפה, וזרקתם, כשהם בקליפתם, לתוך יורה של רותחין והגדילה המדורה בשביל שיתבשלו מהרה. נתחממו המים יותר, ונתבשלו תפוחי האדמה, ונתערטלו מעטופיהם ובקשו לקפוץ מן הסיר. הפכה הקדרה על פיה ונסחננו יפה יפה, הטילה בהם שומן ובצלים רקוחים בשומן, וצברה אותם לתוך קערה גדולה ורמוזה לבעלה, שהכל מוכן ועומד לסעודה.

יצא בעל הבית ונטל את הקערה, הקריבה לפני השלחן, אשר שם ישבו הנלכבים, ועד שנתנו ידיהם לקלוף הביא גם את הבורש"ט.

נתנו ישראל ידיהם ליהנות מסעודת מלוה-מלכה ולקנאות את העצם לזו, שאין לה הנאה אלא מסעודה זו.

ד) מקהלה נאה ותסידה.

וכך היו יושבים:

למעלה בקודש הרב ר' אוריאל מוכתר ביראה טהורה ואור פניו מבהיק כאור שבעת הימים.

ולמין צדקו אליקים-אריה בעל כח, יהודי שהיה יודע לשמח בשמחת תורה ולבכות בתשעה באב.

ועל-יד אליקים-אריה בעל כח אריה-ליב השתקן, שהיה מתפלל בכח ובעבודה גדולה עד שפרחו שניו מתוך פיו.

ועל-יד אריה-ליב השתקן מהרם בעל תאווה, יהודי שהיה רץ אחרי המצוות ההמורות כקלי עולם אחרי תאוותיהם.

ועלידי מהרם בעל תאוה הזקן מן הכפר, יהודי פשוט בתכלית האמונה הפשוטה. הוא הביא את ספר התורה לקרא פרשת השבוע בשבת.

ועלידי הזקן מן הכפר נתן-נטע בעלה של חיה-שרה החנננית. ועלידי נתן-נטע בעלה של חיה-שרה החנננית יעקב-יהושע מילידי ק"ק פידיץ, יהודי שנמנה בכנסיות החשובים. ועלידי יעקב-יהושע מילידי ק"ק פידיץ אברהם-דוד מרה שחורה, שהיה יודע להפוך המרה שחורה לשמחה. ועלידי אברהם-דוד מרה שחורה אפרים-שלמה שתיה גדולה. הוא החל להיות מתבולל שלהנו של הרב בהלצותיו. ועלידי אפרים-שלמה שתיה גדולה זינביל-בעריש השוחט, חסיד שהעבירו הפרנס משחיטתו.

ועלידי זינביל-בעריש השוחט שהעבירו הפרנס משחיטתו הירש-מלך היזלוביצי מק"ק יזלוביץ, מבני בניו של השואב מים, שהיה הבעש"ט, נשמתו בגנוי מרומים, אומר עליו, שבמקום תפלתו שם שערי שמים פתוחים. ובמה זכה לכך? מעשה ובא לבית-הכנסת להתפלל כדרכו עם הנץ החמה ואותו יום צנה עזה היתה בעולם ונקרש בית זרועו לעור בשרו ולא היה יכול להניח תפילין, קם והפשילו על כפות המנעול עד שנקרע בשר התפוח שבעצם והיה דמו שותת והוא מניח תפיליו. ועליו ועל כיוצא בו נאמר: וידי נטפו מור על כפות המנעול. אלה שמות בני ישראל הבאים הכפרה את הרב, איש ומהותו.

(ה) שתו ושכרו דודים.

לאחר שהיטיבו לבם בדברי תורה ובמאכל, ירד בעל הבית לבית-גנויו והעלה משם קיתון מי-דבש ומוג כוס גדולה לכל אחד ואחד. שתו וגמרו עליו את ההלל. אמרו: עמוק משאול מרתפו של בעל הבית וטעם גן-עדן לכל מה שהוא מעלה משם. לא הספיקו לגמור עד שנתקדו ראשיהם והתחילו שוקעים. שכן דרכו של משקה טוב: משגרים אותו לבטן, והוא צף ועולה לראש.

ראה בעל הבית כך, פרך פאה שמאלית על אגודלו, מחה בכנף טליתו הקטנה ועתו ואמר:

„כלום יודעים אתם, רבותי, משקה זה מהיכן הוא?”

אפס דבקה כל יד לכוס ושפה אל שפה נצמדה והדבור אין בפיהם.

„מכפר פלאובקה!”

וכאשר שמעו את השם פלאובקה יוצא מפי בעל הבית, נתאורו עוז וחדוה, שהזמין להם השי"ת פעם אחת בחייהם לטעום מן המשקה, המשקה הזה אשר עשה הרב הצדיק ר' משה מפשבורסק זי"ע.

ו) להנחיל אהבי יי"ש ואצרתיהם אמלא.

כידוע, הסתיר הרב ר' משה בתחלתו מעשיו ועבודתו ונראה לכל העולם כאיש פשוט עמ-הארץ, וגם הלך נע ונד לסבול גלות עם השכינה. פעם אחת בא לבית אחד, ובעל הבית איש הגון ומכניס אורח. וכאשר נכנס לבית, שמח האיש לקראתו וקבל אותו בסבר פנים יפות ונתן לפניו לאכול ולשתות.

והנה בתוך הסעודה הכיר הרב, כי בעל הבית ואשתו שרויים בדאגה ומדברים זה עם זה מאיזה ענין בהסתר, לבל ישמע האורח מדאגתם. וכאשר הבין זאת, בקש מהם, כי ישיחו לו דאגתם, ואלי יוכל ליעצם דבר. ויענו אותו ויאמרו: דאגתנו, כי עזב אותנו האומן העושה את היי"ש וגרם לנו בזה היוק מרובה. אפשר יודע אתה אומנות זו?

ויען אותם הרב ויאמר: ידעתי גם ידעתי, ואומן בקי אני במלאכה הזאת! וכאשר שמעו דבריו, נתאזרו עוז וחדוה, כי הזמין להם השי"ת אומן לביתם בלי תפוש ויגיעה. ותיכף ומיד הולכיכוהו לבית מלאכת היי"ש והראו לו כל בית נכותם, ובעל הבית הזהיר את הערלים העושים במלאכה לעזור לאיש הזה: ככל היוצא מפיו יעשו.

ויהי למחרתו ויבואו הערלים לשאול את פיו, איך להתנהג בדבר עשיית היי"ש. ויאמר להם: כאשר הורגלתם ועשיתם עד הנה כן תעשו גם עתה, וכל אשר לא ייטב בעיני תקן אתקן כאשר עם לבבי. וישמעו וישובו לעבודתם ויעשו כמעשיהם.

ויברך ה' את בית האיש וימצא מאה שערים ביי"ש בגלל האומן הרב הצדיק הנסתר. וימצא חן בעיני שר בית היי"ש, ויעזוב בידו כל ענין היי"ש ומי הדבש, ולא ידע אתו מאומה מה נעשה שם. והרב קבע דירתו שם וכל חפציו לקח עמו לבית מלאכת היי"ש, רק טליתו ותפיליו עזב בבית אדוניו. ובכל יום ויום הרב הולך לבית אדוניו ליקח אותם משם ולהתפלל בבית מלאכת היי"ש, ואחר תפלתו החזירים לשם. ויהי הדבר לפלא בעיני כל רואיו, כי כל חפציו מונחים אצלו וטליתו ותפיליו נושא בכל יום ויום לבית בעל הבית וטורח עליהם כמה טרחות על-חנם. ובעבור זה נחשב בעיניהם לשוטה ועם-הארץ, רק שהחזיקו אותו לאיש תם וישר. גם היה דרכו לאכול סעודת מלוה-מלכה ולשם זה היה מוכרח לבוא לבית אדוניו בכל מוצאי שבת קודש.

פעם אחת במוצאי שבת והרב בא כדרכו לסעודת מלוה-מלכה והנה בעל הבית טרוד בחשבונותיו עם הערלים. ויחל עד בוש, וירא, כי בעל הבית טרוד מאד, וילך לו למקומו לבית שריפת היי"ש. ויהי כאשר כלה בעל הבית לעשות את החשבון עם הערלים וישם את לבו לאכול סעודת מלוה-מלכה. ויפן כה וכה וירא, כי אין האיש האומן בביתו. וישאל את אנשי ביתו ויאמרו: הנה בא האומן ויחל עד בוש וירא, כי טרודים אתם מאד, ויפן וילך לו.

ויאמר בעל הבית אל לבו: כמדומה, כי איש פשוט הוא ואפשר רוצה לאכול למלאות נפשו כי ירעב, ואפשר לשם מצוה הוא מתפנן, בשמעו מאביו שמצוה לאכול סעודת מלוה-מלכה, על-כן אלך ואקרא לו. וילך לבית שריפת היי"ש אל מחוץ לכפר לקרא לאומן אל הלחם.

ויהי כי הקריב לבוא וירא והנה אור זורח מבעד לחלונות. ויחשוב בלבו, כי בודאי יגנבו הערלים מן היי"ש, כי ידע שבלילה אינם עושים את מעשיהם. ויעמוד מאחורי הכותל לראות מה יעשה שם.

ויהי כאשר הציץ מן החרכים וירא והנה האומן יושב ועמו איש זקן ותארו כתאר פני המלך, ושלחן קטן לפניו ועליו לחם-חמודות חם ויפה עד מאד, גם בשר ודגים וכל מעדני מלכים. אז יבין בעל הבית, כי לא דבר פשוט הוא. ויעמוד נבהל ורועד.

והנה קול לא קול אליו יגיע, ויט אזנו לשמוע. וישמע והנה האומן שואל את הזקן: איתא במדרש: מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתי, היכן מצאתיו? – בסדום! והמדרש סתום וחתום. והזקן משיבו: כך תנינן במתיבתא דרקייע: בסד"ם, נוטריקון – בסעודתא דדוד מלכא! פירוש, בסעודה שהתקין מצאתי אותו מהימן לפני.

וכאשר שמע זאת בעל הבית, ברח מן הכותל וינס לביתו. ולא יכול לישון כל הלילה, ועמד על המשמר מצפה לאור הבוקר.

ויהי בבוקר והאומן בא ליקח טליתו ותפיליו כדרכו יום-יום. וכאשר דרך על מפתן הבית ויעמוד בעל הבית מפניו מלא קומתו ויאמר:

רבי ומורי, אין אני רוצה לפגום בכבוד תורתכם, כי יעשה מעלתו את מלאכתי, ואני איני כדאי אפילו לשמש לפניכם ובפרט שאתם תשמשו אותי באומנות שכזו.

ויען אותו הרב ויאמר: מה לכם לדבר כדברים האלה לצחק בי? ויאמר בעל הבית: שוב אין אתם יכולים להסתיר עצמכם ממני, כי ראיתי בכבודכם אמש ובישיבת הזקן אצלכם, ואני יודע בבירור, כי צדיק גדול מעלתו. רק אחת שאלתי מאת אדוני אותה אבקש, כי תגידו לי אמת הדבר, מי הוא הזקן הזה אשר ראיתי עמכם אמש.

ויען הרב: הלא אליהו הוא, כי בא לבשרני שנגזר למעלה, כי אלך לפשבורסק להיות לרב ומגיד. ואמר: איך אלך פשבורסקה, כי זה האיש משה מפורסם שם לעם-הארץ ואיך יקבלוני עליהם לרב ומגיד? ויען: בבואך שם ירוצו כל הנערים ויאמרו: הנה הרב המגיד בא! והדברים יכנסו בלב כל אנשי העיר וחשובי העדה וימנו אותך לרב ופטרוך.

ויברך האומן את בעל הבית וילך לו.

ויהי כאשר בא לפשבורסק ויצעקו כל הנערים: הנה הרב בא והדברים נכנסו בלב אנשי העיר וימנו אותו למגיד.

ובעל הבית אסף את כל היי"ש אשר נשאר אחריו וכל מי הדבש שנעשה בכח השגחתו הרוחנית, וימכור אותם לכל אשר ירבה בשכרו בתנאי, שישתמשו בהם אך ורק בסעודות מצוה.

דעת לנבון נקל ששון הנלבבים בדעתם מעלת המשקה הזוה. ומיד הרימו כוסותיהם ושתו וחזרו ושתו בהתפעלות נפלאה לעליית נשמת הרב „אור פני משה” ומגודל ההתלהבות תפס אברהם־דוד מרה שחורה את בעל הבית ונשקו על זקנו וצעק בכח גדול: אשריך, ישראל, מי אל כמוך! וזינביל־בעריש השוחט, אשר לא ברכו ה' בברכת בטן וישם כר מלא נוצות תחת בגדו, קפץ כמה קפיצות מהתפעלות המעשה עד שנשמט כרו מכרסו.

(ז) מעגלי צדק.

הם שמחים וקול עגלת־חורף נשמע. וישאו עיניהם ויראו מבעד החלון והנה יהודים באים. ויאמרו: אוי לנו, כי נגזרנו, כי הכו אותנו המתנגדים בשוט לשונם וגם באו לגרשנו מזה, ואנה מפניהם נסתר? ולא ידעו לשית עצות בנפשם. עמד הזקן מן הכפר ופוח בכל כחו, כדרך שצועקין בשעה שרואין שונאים באים:

ראשי ראש אריה, אני רואה אותך ככלב,
וראשך ראש חזיר. שליתא דאמך בפומך.

אך מי מלל ומי פלל, כי כל הבאים אך עצמם ובשרם הם, חסידים יראים ושלמים אשר לא יכלו נשא עוד געוועיהם על הרב, בשבתם כיתומים חיים בעיר שפלה מתנגדים כל השבת כולה, ומיד אחר הבדלה תפסו עגלת־חורף בשוק וברחו מפני המרה השחורה לאור באור פני הרב. וישמח הרב מאד, ויושט את שרביט השלום לכל אחד ואחד מן הבאים. וכל החסידים ואנשי המעשה שמחו מאד ויצעקו קול גדול „שלום עליכם” עד כי נבקעה האכסניה לקולם. וישתו „לחיים” בשמחה רבה, ואחרי הכוס שמח הרבי עוד וחסידיו שמחו עמו. מהם בכו מתוך שמחה והתפעלות ומהם צעקו, כי גדלה שמחתם מאד. ובעל הבית יוצא ועמו משאוי של מאכל ושל משתה ומשפיע עליהם מטובו כיד ה' הטובה עלינו. ככה ישבו הנלבבים מקהלה נאה וחסידה. כולם מעוטרם ביראה פנימית ובחדוה של מצוה, ומעטרין שלחנו של הרב בסעודת מלוה־מלכה. והרב מתנוצץ מגדולת השי"ת, מזיו אספקריוה של מעלה.

ואלה מוסיף על הראשונים:

זינביל־הניך בעל בשר, שמאריך בסעודת מלוה־מלכה עד ערב שבת

עם חשכה.

הירשלי מאה־ברכות, שלא פסקה צנצנת יי"ש מכיסו להשלים מאה

ברכות בכל יום.

משלם-זוּשָׁא הקצב, אדם שפיו חם ולבו טוב, ובעל טביעת-עין להכיר אפילו בתוך הקוגיל כרכשתא שנגנבה הימנו. זלקי מוכר-ירקות, איש פשוט ומופלא באמונתו הפשוטה. ואחרון אחרון חביב דוד הוא הקטן, יהודי שנשתלשל מעולם הזמר ויודע נגן בכמה מיני כלי-זמר.

אלה החסידים היחידים, השרידים אשר בעיר, שלא הספיקה להם שעתם לצאת עם הרב, ולא יכלו שאת עוצם תוקף הבדידות, ויבואו כאיש אחד במוצאי שבת אל האכסניה. הם בשטרמיליהם ומלבושיהם, כולם מלאים שלג, כאילו נתגלגלו גלגול שלג על שנתרפו לילך בערב שבת עם הרב. והשמה חדשה נעוריה, והחדשים, מקרוב באו, שתו וחזרו ושתו והכניעו קרירות מזג האויר שבפנימיות אבריהם. נתלקה האש הפנימית ונתגלתה ההארה השלמה, וקבלו התחזקות זה מזה ונמשכה אהבה וחסדים וחיים. זהו שאמרו חז"ל: גדולה לגימא שמקרכת ומחזקת את האהבה. וכל בעלי השיר יצאו בשיר ונמשכו בשיר.

(ה) כנגן המנגן.

צפה דוד וראה כנור ישן-נושן תלוי על הקיר. כמה דורות הריהו תלוי על הקיר ויד לא נגעו בו. מכסף זקן עשה אותו ונימין עשה לו משערותיהן של שבע מכשפות זקנות, ומי שמנגן בו מעורר אהבה זרה ר"ל. פתאם פשט דוד ידו ונטל את הכנור. נסתלקו פגרי השממיות מלבו ונתמלאו כליותיו רנה. וקולות מתוקים ונעימים התחילו מתעוררים ויוצאים, כקול הצפרים המתעוררות חצות לילה בחקר תפוחין קדישין, ואנחות שערות-הכסף הומות ומהמות את הלב מחמת אש אהבה, עזה כמות. דוד דוד, מה הוא עושה? כלום אינו יודע, שכל המשתמש בכנור זה, מיד אש האהבה מתלקחת בו ולא יכבה נרה לעולמים. ואף גוי זה, להבדיל, שהרהינו בכוס י"ש, לא היה מנגן עליו מימיו. שכן קללה נמצאת תלויה בכנור, שבע מכשפות זקנות קללו אותו, וכל מי שמתמש בו, אש זרה מתלקחת בו.

ועדיין פסת ידו של דוד נוהגת בקשת ונגונים ערבים נמשכים והולכים, שמלאים השתוקקות נפלאה. אבל לא היו רגעים מועטים עד שנסתלק מפעולתו האישית ונחפשט מגשמותו ונעשה לכלי-שרת נפעל ככלי זמר. והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'.

באותה שעה התחיל דוד מרטט באבריו ונתבלבלו אצבעותיו וידיו והכנור נפל לארץ והמנגינה האחרונה הוציאה נשמתה. הכנור מושלך ארצה ועדיין הנימין מפרכסות, ואתה האהבה שנתעוררה התחילה מתעלה ועולה ליחודו של עולם. פני הרב אורו וגלגלו עליו אהבה.

נחמלאו לבותיהם תנועה מכה הנגינות. וזעיר שם זעיר שם קמו ועשו אגודה אחת וקרא זה אל זה ואמר: הוי אחאי הנלבב! ויצאו ברקודין

ורקדו עד שנשתלפו אנפילאותיהם מרגליהם. ואף אלה שהיו נמוכין במתק שפתם שאגו ככפירים: והרעב נכד בארץ ובני חֶשֶׁם דן! והרב נגן בדבקות נפלאה: הַרְצִידֶיךָ פֶּאֶטֶר אֵין הֵימְלִ! ונתאזר עוז ותדוה ורקד ורקד הרקוד העליון וכל החסידים רקדו סביבו עד שנשתלפו אנפילאותיהם מרגליהם.

(ט) חצות.

באותה שעה נתעוררו התרנגולים אשר בפנת התנור לעבודת הבורא, קָמוּ, רָנוּ לְרֹאשׁ האשמורת השניה. ובעוד שהחסדים מקיפים ואנשי המעשה ממשיכים חיות השבת, בעט שמו ית' ברקיעין ונפתח השער הגדול והשכינה גלתה מהיכלה, נודעזעו כל אנשי המעשה וישבו לארץ, לַגְמוּל חסד עם השכינה.

עד שהם יושבים וגומלים חסד עם השכינה, חזרה בעלת הבית והכניסה קערה מלאה תפוחי-אדמה ובעל הבית חזר והביא משקה; קָלְפוּ ואכלו, מזוגו ושתו ועסקו בדברי חסידות ובאמונת חכמים עד שקרא התרנגול קריאת שמע של שחרית. ככה ישבו והיטיבו לבם מתוך כשרות והרחבה עד שניטל מהם כל המוחשיות. פתאם התעוררו ממתק שנתם והרקודין חזרו מאליהם. וכל מי שעדיין אבנטו מחובר לאצטלתו כדרך המתנגדים התאזר עוז וגבורה והתירו בבתי-אחת. והגם שהטיל פגם במלבוש לא חשש מפני אשתו. וכך היו רוקדים עד שהעלו אבק מרגלותיהם עד כסא הכבוד, כביכול. והרב ר' אוריאל יושב בעומק מחשבתו ובחלישת כחותיו ורואה בעינוגין של ישראל. ואף-על-פי שמשימים עצמם כנמרים, חשובים הם לפני ככרובים.

(י) אור זרוע לצדיק.

זוכר הרב בכניסתה של שבת שהיתה בחשאי ובפנים נוגות ועכשו הריהי יוצאת בקולי קולות ובחֶדוה רבה ואור יקרות, התחיל חושש שמא כל ההארה אינה אלא מקליפת נגה. נתכרכמו פניו והסיע עיניו מכל השמחה. אמר לפני השי"ת: רבונו של עולם, הרואה בעלבון הנעלבים ובלבי הנשבר, תנה אורך ואמתך להתהלך לפניך! וְחֹזֵק לָבוּ בזמירות. ומיד התנוצץ בו אור המוחין ונתלקחו אבריו באור האמת, ממש לא טעם כזה מימיו. באותה שעה הסיח דעתו הקדושה מגזירת הגירוש ונתן לבו לסוד מעשי הבורא, שהכל נעשה בעולם על-פי השגחתו ית'. ולא הקפיד להצטער עוד, והתחיל מבין, שאין חילוק במה שחשב לעשות, בין שנעשה כרצונו ובין שנעשה שלא כרצונו, ואילו היה ישר לפני הבורא היה לו לסעד לגמור, ועכשו שלא נעשה בודאי לא עלה לרצון, ומכח זה עשה לו טובה. ובתצחוק-קודש כתרה את פני הרב והעלה על דעתו מה שאירע לו

להבעל שם טוב הקדוש, היאך שנטרד בשבת-קודש אחת בעד איזה עון קל כדי להזדכך בזה העולם ולקבל חלקו בגן-עדן בראש ובשלמות. ותיכף הכניע כל המרירות וצבר מלא קמצו טבק והריח ריח ניחות ועשה כיוון להשיע את ישראל מנעימות אמרותיו. נשתלשל כל אחד למקומו ועשו אזניהם כאפרכסת. והרב פתח את תבתו, תבת הטבק הטוב, והעמידה על השלחן. והבינו שבכיוון העמידה, כדי שיהנו אף הם מן הטבק. נתנו ידיהם בו ונטלו קמעה והריחו, עד שנפתחו כלי הנשימה ונצטללו המוחין.

והטבק כורע דק הוא, וריחו כריח אבקת רוכל. וממדינת רייס"ן הביאוהו להרב ליום הכפורים שעבר. אמנם, תורה ויראת שמים, ברוך ה', יש גם אתנו במדינת הקיר"ה. אבל מי שרוצה להריח טבק טוב באמת, אין לו ברירה אלא להביאו משם.

וכשנצטללו מוחותיהם אמר להם הרב: אספר לכם מעשה נפלא מהבעל שם טוב הקדוש. וקודם למעשה רָמזו לשמות „לחיים". נתדבקו ידיהם באהבה, אחוה ורעות, והמשיכו את הברכות ונתקשרו בדבקות נפלאה, כל אחד כפום שיעור דיליה. הקציעו פנה מיוחדת לפונדקאית לשמוע דברי הרב, בבחינת והשונמית שומעת מפי אלישע. והרב ספר מאורעות המעשה, הלא הם כתובים על ספר מפעלות אלהים.

וסעודת דוד נגמרה כהלכה, ובעל הבית מזג כוס של ברכה ונתנה בידי הרב. והרב נשא את הכוס ונתדבק בקדושתו בתנועה יפה של גגון וברך ברכת המזון. הלידה התחיל משתלשל מעולם לעולם וחלל העולם היה הולך וממשיך עליו הבהירות העליונה. ההארות מתפשטות והאפולוית נמתקת ומדת היום עולה ומתעלה. ובשעה שנתיוחד שמו הגדול בהיכל קדשו להתעטר בשירות ותשבחות עמדו בני היכלא דמלכא בתחנונים ובמזמורים. קם ר' אוריאל ונתעטף בטליתו וזן עיניו בגופו של עולם ונתלהב התלהבות עצומה מהעולמות המצוחצים ומהשתלשלות העולמות הנבראים, עד שהניח מצחו על דף הזכוכית לצנן קצת דבקותו הנפלאה שלא יתבטל מהמציאות כלל. התסידים עמדו להתפלל ובעלת הבית התקינה פת שחרית. ככה לוו הנלבבים את מלכת הימים והמשיכו אור השבת לכל ימות השבוע. ולציר ולתאר ולבאר החן האמתי של אותה שבת לא יספיקו כל עורות אילי נביות.

שפע שלג נמשך כל אותו השבוע מנתיב עליון כלפי העולם השפל. האכסניה התכסתה בהבהירות העליונה והנלבבים ישבו בצל השלוח הנמתקת והשפעו מנועם העליון. אין יוצא ואין בא. אבל האיש הנלבב, אשר יראת ה' טהורה נגעה בלבו, התגבר ושבר כל המניעות והתגנב בחשאי מעין העיר לעלות לנזה צדק אל משכן הצדיק.

פרק שלישי. מות ישרים.

(א) החיים והמוה.

רוח עצוב שורה על-פני כל הבית. קול דממה דקה ישמע ובכי עצור מתפרס ויוצא. על ערש-דוי אידלה שוכבת זה ימים איך-מספר ואין רפאות למחלתה. בשמה זכה וטהורה, אפילו אחד מילדיה עדיין לא הכניסה לחופה ורגעי חייה כנשרים יעופו. כבר נכד אותה הרופא בכל מיני רפואות, אך אם ה' לא ישלח עזרתו מקודש, שוא תשועת אדם!

ומדי פעם בפעם אידלה פוקחת עיניה, מציצה לתוך חללו של הבית ועל מטתה שהועמה מקרובים וקרובות. ופתאם נמשכה בכל כח הראיה שלה כלפי החלון. תוך צנצנת כרסנית אחת שורה אתרוג במים, משומר לטיגון שלם כדי שיברך עליו ר' אביגדור „שהחינו” בראש השנה לאילנות. המים נתכרכמו, האתרוג נפוח, פעמים הוא עולה ופעמים הוא יורד. וכמה שעמלה אידלה לראות, אינה רואה בו סימן פֶּטָם. אפשר והיא עצמה קצצה פטמו בפיה? עד שהיא צופה כך, באות עליה מחשבות, אחת מחשבה של חיים ואחת מחשבה של מיתה ואומרת לה: קומי, הגיע קצך! אומרת היא לה: עדיין לא הגיע קצאי! וממשיכה עיניה כלפי גוזליה הרכים, שעומדים ובוכים עליה, וכלפי האתרוג, שקצצה פטמו בפיה ב„הושענה רבה” זה לשם הריון קל. פהאם הריהי רואה לפניו מלאך, ארכו מסוף העולם ועד סופו, מכף רגלו ועד קדקדו מלא עינים, לבושו אש, כסותו אש, כולו אש, וסכך בידו וטפה מרה תלויה בה. מיד פניה מוריקות, כחות אבריה מתפרדים, עצמותיה מתפרקות. והקדוש-ברוך-הוא, בכבודו ובעצמו, יורד אליה, כביכול, ומתראה לפניו והיא מוסרת לו את נשמתה הטהורה.

(ב) להי הישועה.

השלג כסה ארץ והבית מתעטף תכריכים ואור המנורה מתמעט והולך. על מטת אשת נעוריו עומד רבי משלם, בעלה של אידלה. לבו חלל בקרבו ודמעה אין לו. אפלולית צוננת צוננת על-פני המטה, כובשת ראשו של ר' אביגדור, שעומד כאבן דומם וידיו מרתתות באפלה. מיתתה חרוצה, חייה קצוצים. גביניו הלבנים מתבלבלים, עיניו מצטמקות ודמעה אחת עלובה נדחקת, נפלטת לחוץ. אור המנורה מתמעט וכבה והאש דועכת בתנור. ואשה אחת מנשי הבית עמדה ונטלה כמה קסמין, שמה אותם בתנור והגדילה המדורה. נכנסה רוח חיים בתנור ולבה כחלחלת ואדומה התחילה עולה ומתעלה והתרפקה על-פני שני בני אידלה היקרים, היושבים על שרפרפים הבוקים ואוחזים בספר נושן והוגים בנעימה נעימה לאורו של

התנור. דמעותיהם הזכות מסתננות בין אצבעותיהם הכחולות והולכות ונבלעות בדפי הספר הישן, והדפים מתכרכמים כתחבושת שרויה מוגלא. והם גומרים סופו של ספור המעשה:

כשנכנס אותו צדיק לתוך הכרך, ראה, כי דלתים לו ובריה כמקדש מלך ועיר מלוכה וגם יהודים יושבים בו לרוב. וירא והנה כל היהודים סופקים כף אל ברך וצועקים מרה, על פניהם דמעה וכל ראש חפוי. וישאל את בני העיר על המבוכה הזאת ואין עונה אותו דבר, כי ראו את שפל מצבו והוא הולך כעני ומדיו קרועים, ומה יכול האָנוּש האָנוּש הזה להושיעם מצרתם.

ויהי כי פצר בהם מאד ויספרו לו את שבר העיר הזאת, כי בת המלך נוטה למות והיא יחידה לאביה ונפשו קשורה בנפשה. והמלך הביא את כל רופאי מזרח ומערב וכולם יאמרו נואש, צרי למכאובה אין! וכראות המלך, כי רפאות תעלה אין לה, וישלח אחרי היהודים היושבים בעיר מלכותו ויאמר אליהם: הלא ידעתי כי אלהיכם רופא חולים ומחיה מתים, לכן העתירו בעדה אל ה', והיה כי ישלח לה מזור וארוכה והוספתי להיטיב עמכם ואגדלה אתכם מעלה מעלה, ואם לא—תלכו גולה ונשלתם מעל אדמתי, ערום ויהף תצאו בהסר-כל ואשימכם לשמה ולחרפה! ועל זאת יבכה כל יהודי, אולי יעתר ה' לנו וישלח לה משמים מזור ותעלה.

וכשמוע הצדיק את הדברים המרים האלה ויאמר להם: מנעו עיניכם מדמעה, כי יש מרפא למחלתה. אך חושו, מהרו ורוצו אל בית המלך והגידו לו, כי בא הנה איש יהודי עני ודל לרפאות את בתו העדינה. וישתקו עליו אנשי המקום ויבוזו לו. ויאמרו: אך משטה האיש הזה בנו. כל רופאי מזרח ומערב אמרו נואש, תוחלתה נכובה, ואיך תוכל אתה לרפאותה?

או יענה אותם הצדיק לאמר: אל תביטו ברישי, אך מהרו ורוצו אל המלך והגידו לו ככל אשר דברתי וייטב לכם! כה הרבה הצדיק לבקש עד כי נשמע הדבר בארמון המלך. ויצו המלך להביא את הצדיק אליו.

ויבוא הצדיק לפניו, וישאל לשלמו, כחוק ומשפט לשאול בשלום המלך. ויאמר לו המלך: איש יהודי, היערוב לבך לרפאות את בת? ויענהו: בלעדי אלהים ירפא אותה, אך אם יש עוד נשמת חיים באפה! ויקחלי המלך ויביאהו לחדר אשר שם בתו שוכבת.

ויהי כבוא הצדיק ההדרה וירא והנה קמו דמיה ועורקיה לא ידפקו עוד ועיניה קמו מראות, אפס נשמת אפה נשמעת מעט מזער. ויחל הצדיק לרפאותה, אפס לא בצרי מזור ותחבושת, כי אם בדבר אלהים רפא ירפאנה. ובטרם עוד תעבור שעה אחת ותאורנה עיניה. וישמחו כל אנשי הבית. ואולם שכב שכבה עוד כאבן דומם וכה הדבור לא היה בפיה עוד.

או התנפל הצדיק לפני ה' ויבקש רחמים עליה עוד. ולא היו ימים מועטים עד שירדה מעל מטתה, ובכל הבית נשמעו פעמי בת-מלך. ולימים

עוד שבעה היתה בריאה וחזקה וגופה כארו בלבנון. ועיני המלך והמלכה
ראו אור ישועתם. וישמחו ויגילו מאד. וידעו כי רק לה' הישועה.
ולקדושו סלה.

ומשלים איש אידלה התעורר ויאמר:
כלו כל הקצים... איאפשר עוד... איאפשרו
ועוד מלתו על לשונו קפץ ויצא מן הבית.

אנה הלך משלים? אנה פנה?
משלים ירד לכפר אל הרב ר' אוריאל, אולי יתן ה' רחמים ויושיע
את אשתו, לחלץ נפשה ממות.

(ג) נכיון.

ורבי אביגדור ידע את כל אשר נעשה.
הוריד רבי אביגדור שתי עיניו הקשיות על-פני בתו היחידה כשהיא
גִּנְעָת, ונבעו דמעותיו הכבדות לתוך דמעותיה. אך בה' עוד חזק את לבו,
כי ירחם עליה עוד וישלח עזרתו מקודש.
ופחאם נתק בכל כח נפשו ממנה, כי מחשבה מרה עכרתו, שמא
יתלו רפואתה בברכתו של אוריאל, נמצאין הבריות נכשלים על-ידה.
באותה שעה תלה רבי אביגדור שתי עיניו למרום ואמר:
רבנו של עולם, אם גזרה היא לפניך, קחנא את נפשה מיד, שלא
יתגבר כח השקר על-ידה בעולם, חס ושלום!

לא היו רגעים מועטים עד שנשלם קצו של גוף ויצתה נשמתה
בטהרה.

עמדו ועצמו עיניה ונפלטו דמעותיה והשכיבו אותה לארץ, רגליה
לפתח, והדליקו שתי נרות של שווה למראשותיה. ולחרדת השמועה באו
כל השכנים והשכנות, ויבכו במר נפשם כל הלילה. ועדת נשים מקוננות
באו מקצה העיר וקראו לבכי ולמספד. וישבו לארץ תחתיהן וערכו בגדי
עולם.

נרות הנשמה פלטו אורה חשאית על-פני המתה, והנשים ישבו לארץ

והשחילו חוט אחר חוט בבד הלבן, להט המחט מתהפך, ווחל בבד החדש כרמה בבשר המת, והאספקלריה חוזרת את מעשיהן, ברומו של הקיר, כמה וכמה פעמים.

קמה שכנה אחת, גטלה סדין לבן, פרשה על האספקלריה וחפתה צל מות.

אבלות!

מתוך כבוד אברים ובעותי לילה נרדמו עני בני אידלה היקרים, עד שנתעוררו לקולותיהן של השכנות והתחילו צועקים ובוכים אמא! אמא! ויבכו כל הלילה עד כלות כהם.

(ד) נחום אברים.

השבת עברה ואתה מושו לבנו, אידלה שבקה חיים לכל חי ובבית רבי אביגדור חזרו האבלים וישבו על השרפרפים הנמוכים. הדלת, שלא כרכו עליה שנה זו עטיפין של חורף, הולכת ונפתחת שתין פעמים ברגע, ואנשי העיר מתגלגלים ובאים שקועי ראש, נאנחים. ריח של שיורי עדשים וביצים מסעודת הבראה ממלא חלצו של החדר, והתינוקות קולטים עדשה אחר עדשה מתוך הקערה ונזכרים באחיהם הגדול בגרשום אשר בישיבה, שאינו כאן בשעה שמאכלים שחביבים עליו יש כאן.

הדלת נפתחת והולכת ובעלי תריסין נכנסים ובאים בקול נמוך ובשפה רפה, מזכירים שבחה של המתה וממתקים את הדין ושלוחה עצובה ונוחה נמשכת לבית. המתה משתכחת מן הלב וגעגועים מתעוררים על גרשום, שהיה מדיין עמהם בחמתו. וכשנכנס ר' זונדיל, מחותנו, עמדו והקיפוהו בשאלות: ש"ס שקנה לו לגרשום כמה פירוים יש בו, ואם, "עמר השכחה" יש בו. ומענין לענין הגיעו לענין המחוקת הגדולה שבין המדפיסים, עד שנתקשרו עיניהם של היתומים בשנה. עמדה המחוננת ונטלה את הקטנה שבהם, השכיבה אותה במטה ואמרה לה כמה דברים ערבים. נתעוררו אחיה ואחיותיה, לגלגו באחותם הקטנה: פתיה זו שמעה, שנשמתה של אמא טובלת בכוס הנשמה, ושתתה כל מימיה.

זעיר שם, זעיר שם קמו המנחמים, כפפו קומתם ויצאו בנחמה, ובבית רבי אביגדור התקינו עצמם לישון. עמדו בניה של אידלה, הלכו למטתו של זקנם, נטלו את השמיכה ופרשוה לפני התנור להעריב שנתו בשמיכה חמה. בעלי-קומה שבהם עומדים ומגביהים אותה למעלה, והנמוכים שבהם זוקפים עצמם על בהונות רגליהם ומרימים אותה כל-כמה שדיהם מגיעות, ומתקנאים בקומתם של אחיהם, שיש בידם להרימה לעילא ולעילא ולחממה כראוי, ואפשר שיהנה זקנם דוקא ממקום זה.

ר' אביגדור מתהלך ארוכות וקצרות, אגור בדברי תורה, הוא טורד

אותם מחמת אבילות והם טורדים אותו מאבילותו. ר' משלם קם ועמד אצל החלון וגלגל עיניו האדומות על-פני השלג הלבן. יצא המשמש והגיף את התריסין והניע ראשו באנחה: אין אשה מתה אלא לבעלה!

השבת עברה ואתה משוש כל לב. האבלים קמו מאבלם, אך האבילות לא סרה מלבם. ר' אביגדור הבדיל באנחה ויצא לבית הבישול, ברר לו נוצת אוז ותקן לו קולמוס. טבל אותה בדיו וגזר על בני ביתו לשתוק. נסה את הנוצה וקנחה בלבנת תלתליו וכתב מכתב גדול לִבְנֵי-בֵיתוֹ לַגְרָשׁוּם שגלה למקום תורה.

(ה) נחומים לעתות בצרה.

בעזרת השם ית' פה ק"ק שבוש יע"א.

מוצאי שבת קודש לסדר אלהים יחנך בני, בשנת ד' ינחם אותנו לפ"ק.
ענני שמים ברכות יריקו וירד אור השלום והמנוחה
אל משכנותיך, נכדי אהובי המשובץ במעלות ומדות, הבהור החתן
כמר גרשום יצ"ו.

נכדי היקר מכל יקר, מכתבך עם כוס התנחומים אשר שלחת לי קבלתי. אמנם לא אוכל להתנחם כי שפך ה' חמתו עלי ולקח ממני את בתי היחידה, בבת עיני, בת שלשים ושלוש ולא זכתה להוביל אף אחד מבניה ולא אחת מבנותיה תחת חופתם. גדול כים שברי. ואני יודע כי ימים יבואו ויתנחם אביך עליה וישא לו אשה אחרת, כי אמך, נשמתה עדן, צותה טרם מותה לאחותך הגדולה תחי' בזה הלשון: למען השם ולמען השם שלא תתנגדי לאביך כאשר ירצה לישא אשה, כי לא חטא נגדי כל הימים. אך על מי ישארו הצאן האלה? אנכי זקנתי מהיות לאיש כאיש גבורתי. אנכי היום בן שלש ושמונים שנה, נרפה אנכי ונרפה. לא אוכל עוד לדלג על ההרים ולקפץ על הגבאות, לנסוע לקנות ולמכור, וגם מצרכי הצבור משכתי את ידי, אם כי תהלה לאל לא כהתה עיני ולא נס ליחי, בכל זאת לא ככחי או כחי עתה, ואיך אוכל להתנחם.

אמנם אחרי שובי נחמתי מעט בזכרי כי אמך, זכרה לברכה, בהיותה כבת שתי שנים הלכה מיניקתה עמה לראות ביאור הוא השטריפ"א וכמו רגע הסיחה דעתה מאמך ז"ל ונפלה לשטריפ"א וצללה במים אדוויים מתחת לגשר אשר שם עמקו המים נאד, יותר משתי קומות איש. ויהי כאשר ראה איש אחד מבית המטבחים לא פשט את בגדיו וקפץ לתוך המים ומשה אותה מן המים וכה הציל אותה ממות, ויביאה לביתי. וראה נא ראה מפלאות תמיס'דעים גדולים מעשי ה', כי רצה למען ישארו אחריה בנים ובנות, כי כן אמרו חז"ל: המניח אחריו בן לא נקרא מיתתו מיתה, אלא

גויעה. זאת היא נחמתי מעט, ואף כי השאירה אחריה בן חכם כמוך, אשר בתקותי כי שמך יגדל כשם הגדולים אשר בארץ המה. וכן גם אתה הצדיק עליך את הדין, כי משפטו ודינו אמת. ותלמד בכל יום ויום משניות, וגם אני עושה כן, ובעל הרחמים יסתיר את נשמת אמך הטהורה בסתר כנפיו לעולמים ויצרור בצרור החיים את נשמתה אמן סלה.

והנה אחת שאלתי ממך, אותה אבקש. והיא, אם אמנם ידעתי כי לא תתחבר עם אנשים ריקים ופוחזים, רק עם יראי ה' גדולים חקרי לב, בכל זאת ראיתי להזהירך נאמנה מפני כת החסידים החשודים מפירי ברית והלומי יין אשר פשטו כילק השדה. רק השמר לך והרחק מן הכיעור וכו'. וה' ישמור את מעגלותיך מעתה ועד עולם אמן סלה.

ומטרדת הלב אקצר

אלה דברי זקנך הנעזב והנטרד

אביגדור.

ושלומים אלף לשר האלף ש"ב הרב הגאון וכו' אב"ד ור"מ נ"י. עושה שלום במרומי ישפות עליו שלומו ולכל החונים על דגלו.

גרשום לא הניח כל היום כולו מכתבו של זקנו מתוך ידו. עיניו נתונות בין הכתב ודמעותיו חבויות בעיניו, והקדוש ברוך הוא משרה שכנית חסדו עליו והוא שוכח צרת נפשו לשעה קלה. אבל תימה! תימה! זקנו שפקח הוא מה ראה להזהירו מאנשי הכת?

המוביל את הכתב פתח את אזורו וספר בהרחבה על עסקי שבוש עירם, כדי להסיע לבו של גרשום מפטירתה של אמו. ומענין לענין הגיע לאותו ענין, היאך הביאו להם אנשי הכת את אוריאל ריש בריוני והיאך שהודרו רבי אביגדור שיחי' להפליטו כמצורע חוץ למחנה ישראל. וסיים ב, ליצנותא דעבודה זרה, שקלל אוריאל זה את זקנו שיחי' כי ידח ממנו נדח.

פרק רביעי.

השתוחחות או קללת צדיק עושה רשם.

(א) התרפית ביום צרה.

ימים אלו כאילו נתבלבלו המאורות ברקיע, עדיין לא גמרו תפלת שחרית וכבר באה עונתה של מנחה. כל העולם כולו משוקע בחשך,

כאיֵלֹ פסקה חמה לַעמוֹד בתפקידוֹ של הקב"ה כביכול לְהנאות הבריות מאור של מעלה.

בבית־המדרש ספק חם ספק צנה. והאויר, שמקוטר בכל מיני אדים, מקדיח את העינים ומאפיל על כת הראיה ומפעפע לַתוֹךְ האברים ונוטל חשק הלימוד, כאילו בטלה ח"ו אהבת התורה מן העולם, והעינים אינן בהולות אלא אחרי שנה. מתחזק אדם וחולץ אבריו והופך את הדפים ופותח פה ברננה של תורה, מיד גומר בפיהוק או בהברה של מה־בכך, ורוח של צנה, שמנשבת מבין הדפים הנושנים, משכיבה את הנפש ומגברת את הבטלה. בחורים שוברים בחשאי חוליה מן עמוד, מטיילים אותה לַתוֹךְ התנור הפושר, אפשר יתחמם התנור ויתחמם הגוף, ויהא אפשר לישב וללמוד דף גמרא. בני־אדם מתקבצים לַתפלה והדברים יגעים.

(ב) געגועים.

רק גרשום לבד עדיין מתחזק בתורתו. נגינתו מסתלסלת בנעימה על פרק משניות, ששונה לעליית נשמתה של אמו. וגרשום, שמטבעו רוח יגון היה חופף עליו, כיון שמתה אמו עליו, דומה היה עליו, כאילו הסכימו עמו מן השמים על אותו יגון. אמנם עד עכשיו כפוי טובה היה כלפי ההשגחה העליונה, שהשפיעה עליו מטובו של עולם, ולכאורה לא היה חסר כלום, אבל עכשיו שנטרד מחיקו של המזל, אבלותו אבלות ממש, ויגונו יגון של צער, וכשהוא בוכה בדין הוא בוכה. אָבֵל הוא; אָבֵל על אמו.

וְזָכַר אִמּוֹ הַכֶּשֶׁרָה עוֹלָה וּמַתְעַלָּה לַפְּנִי עַד שִׁמְתַמְלָאָה נַפְשׁוֹ גַעְגּוּעִים כְּתִינּוֹק יֵשֵׁשׁ לוֹ גַעְגּוּעִים עַל אִמּוֹ. וּגַעְגּוּעִים אֵלּוֹ מוֹשְׁכִים הִיוּ אוֹתוֹ לְבֵית אָבִיו לְבָכוֹת עַל צוּאָרָיו עַל מוֹת אִמָּא וּלְקָלוֹט צַעַר יְמֵיהָ הָאֲחֵרֹנִים בְּצֵאת נַפְשָׁהּ; לִנְעֻנֵעַ עַל בְּרִכּוֹ אֶת אֲחִיו הַקְּטָנִים וּלְלַמְּדָם פֶּרֶשֶׁה חוֹמֵשׁ, לְהַעֲלֹת לַפְּנִיהֶם גְּדֵי קֶשׁוֹר יָדַיִם בְּצֵלּוֹ שֶׁל כְּתָל וּלְשַׁעֲשַׁע לָבָה שֶׁל אַחוֹתוֹ הַרְפָּה בַּסְּפוּרֵי מַעֲשִׂיּוֹת מִנְּפִלְאוֹת ה' וְחִסְדּוֹ; לְתַקֵּן צִוְרֵי לְחוֹתָיו שֶׁל סִידוֹר הַסְּבִלּוֹנוֹת שֶׁל אִמּוֹ, שֶׁהִיוּ יָדֵיהָ מִתְרַפְּקוֹת עֲלֵיהֶם פַּעֲמִים בְּכֹל יוֹם כִּידֵיו שֶׁל מִשָּׁה רַבְּנּוֹ עַל שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית.

וּכְל־כֵךְ הָיָה: לָבוֹ שֶׁל גֶּרְשׁוֹם מְכוּוֹן כִּלְפֵי בֵית אָבִיו, עַד שֶׁפַּעֲמִים הָיָה שׁוֹכֵחַ, שֶׁאִמּוֹ כָּבַר בְּעוֹלָם הָאֵמֶת. וְהָיָה מְרִים קוֹלּוֹ בְּלִימּוֹדוֹ כְּאִילוֹ עַדִּיין הָיָא, עֲלִיהָ הַשְּׁלוֹם, עוֹמֶדֶת עֲלָיו לְשִׁמוּעַ. וְקוֹלּוֹ הָיָה נִמְשָׁךְ בְּמִין עַגְמִימוֹת שֶׁל חָן וְחוֹזֵר וְנִקְלָט בְּאִזְנוֹ וּמִתְפַּשֵּׁט בְּכֹל וְרִידֵי הַלֵּב וּמַעוֹרֵר לָבוֹ אֶל הַבַּיִת. כֵּךְ הָיָה גֶּרְשׁוֹם לּוֹמֵד תּוֹרָה וְכֵךְ הָיָה מְתָאָה לְבֵית אָבִיו.

אבל כמה עגמת נפש היתה לו; כמה עכירת המוח היתה לו. יודע היה גרשום, שבֵּלֵב האדם יכול להתהוות מיחוש. ומי יודע אפשר וימות ולא עשה בתורה, ואפילו ששה סדרי משנה לא גמר לעליית נשמת אמו. והיה מיצר ודואג, והיה עוצר עצמו בבית־המדרש והיה עושה לילות כימים

לתורה, והיה יושב ושונה, לא שח שיחה בטלה ולא ישן שנת קבע. — תורה בעולם וללמוד הוא צריך.

(ג) בין הערבים.

דומיה של בין-ערבים קולטת כל הללו של בית-המדרש הישן, ומין כהיון לא הירך וחולל שלחנותיו וספסליו, ספריו הנושנים ומנורותיו שהעלו הלודה. כלי השעות פולטים אנה אחר אנה, שעה הולכת ושעה באה. געצלותים ובכבדות תזחול לה העת. בעלי-בתים מתקבצים לתפלה וגרשום קורא לאור החלון פרק במשניות.

שמש בית-המדרש הילך בול-עץ לתנור ומדורה השאית ונוגה מבצבצת ועולה. העצים הרטובים תוססים ועש כוסס את העצים. התנור שופע חומו, והגוף קולט את החום, והאברים הולכים וכבדים ומשתקעים בשנה רשלנית. האגם מתעטף שחורים. הטוחן יוצא אל שקתות המים, נוטל ידיו ומתעלם מן העין, וה"חיצונים" מתלקטים לתוך הרחמים, מגלגלים אופן אל אופן וטוחנים את הקמה השחור.

הספר נושר מתוך ידיו של גרשום. גרשום מתעורר לקול נפילתו. ומיד הריהו קם ונוטל ידיו ואומר קדיש דרבנן. השמש מיטיב את הנרות, והצבור נוטל ידיו לתפלה.

(ד) אדם לעמל יולד

אשמורה ראשונה עברה ועדיין גרשום לא מש מאהלה של תורה. המרה שחורה תוקפת וכח אין לקום. גרשום, גרשום, כמה יש לו לאדם לחזק לבו באמונה ואתה משרש לבך חס ושלום מן האמונה. עכשיו לאחר שהלכה אמא למנוחות, כלום ראוי להרהר אחרי מדותיו ית', למה בראו ולצער בראו. התזכור, גרשום, התזכור את אשר כתב לך זקנך אחרי פטירתה, היאך משו אותה ממימי השטריפ"א למען ישארו בנים אחריה.

הבחורים שטוחים על ספסליהם ומנמנמים נמנומים ארוכים, כל העולם כולו משוקע בשנה והנר דולק ומתקרב לקצו. גרות הנשמה שוקטים על צלליהם וכלי השעות מתעוררים לחצות לילה, אשה צעירה משתלשלת מעולם הנשמות ויורדת אל הנהר ומיניקה את בנה, אשר שם הטביעוהו הערלים. גרשום סוגר את ספרו ופורש לביתו.

אמנם יודע גרשום, אף שם אין מנוחה. חתך הקדוש ברוך הוא את חייו יסורין יסורין, אין מנוס ואין מפלט. ואפילו מתזירים אותו לעפרו, צרתו תזרת אחריו. אדם לעמל יולדו

הפנס שאצל בית-הכנסת הגדול מתקפל באורו. הלילה הארוך עומד

ומוציא את שמנו. גרשום הולך, המבואות האפלים שותקים, והבתים צוללים על צלליהם. נר דולק בכל בית ורנה של תורה נשמעת. גרשום בא עד ביתו. סמוך לבית נקראו השופכין, כמעט נטיו רגליו, שפכו אשוריו. ודאי מת כאן מת ושפכו השכנים מימיהם. גרשום נכנס לביתו ספק חי ספק מת.

(ה) מפחד בלילות.

ואור התנור טרם יכבה. ומנורה קטנה זולפת אורה חשאית על-פני המפה הפרוסה על חצי השלחן ועל מעשה מרקחת של ביצים ורקיקי שמן וכוס חלב, שהתקינה לו בעלת הבית לסעודה של ערבית. גרשום לא טעם מן המאכל ולא שתה מן החלב וקרא את שמע ופשט את בגדיו ליבשם לאור התנור ונעשה צֶנֶת לדמי הלילה. הבית עוטה קש והקש סופג לו רוחות לילי חורף עם נטפי גשם ושלג. וכתלי החדר מעלים הבל והתריסים הומים בדממה וצללים ארוכים ושחורים פולטים דמי עצב ופחד. מי שם הומה בין התריסים ומה לו באמצע הלילה? הפחד מפעפע בלב, בכל אבר ואבר. היקום? הילך? היפתח? קול כבר דופק בחלון. גרשום קם, גרשום הולך והפחד מתפשט בתוך ברכיו. — לאט לך, גרשום, פן ירגיזו אותו צעדיך. בחוץ אין איש ובחדר פג החום. מי כאן היה? זר כאן היה, כאן במקום זה! דומם הוא מושל בפנה אך אחת ומלא את הבית כולו, ולפתע פתאם יקום, כרעי תרנגול יחשוף, יתקע כף אל כף ויתעלם מן העין. אך מי זה ינעוץ ראשו כעת לתוך הלל שומם זה?

תרנגולת שחורה נעורה, קפצה על שלחן האיכלין, הפכה הקערה על פיה ונקרה ביצה אחר ביצה, ופרחה.

התרנגולת פרשה לפנתה והבית חזר לשתיקתו. ואף גרשום פורש והולך אל מטתו לישון. מול עיניו מנמנמת „בת-מלכה“ פרזלנית. מחט שהעלתה חלודה נעוצה לה בכתרה ומחרוזת של חוטים תלויה על צווארה. זאת המחט ואלה החוטים, בהם תפרו תכריכים לאמו. אך שוא חזה לו גרשום, מחזות שוא ומדוחים. גרשום יושב כאן ורואה חלום בשבוש.

הבוקר טרם אור והשמש קרא לעבודת הבורא. אבל גרשום לא התגבר כארי לקום לעבודת בוראו. לא די שלא היה מעורר שחר, אלא אפילו להתעוררות עצמו לא זכה.

ועדיין התריסים מוגפים ואור הנץ אינו מבקיע וכלי הבית מטילים צללים ארוכים ושחורים ורזי הלילה נופחים בהם נשמת חיים והרי הם מתנערים מדמיונותם ונוטלים חיים לעצמם. גרשום עוצר עצמו במטה, לא יזיז יד ורגל, וצללים ארוכים ושחורים מתלבטים בחדר בדממה. פתאם זוקף עיניו וקופץ מעל מטתו, נוטל ידיו ומברך ברכת התורה. ומיד הוא מתעטף

בעטיפתו ומדליק פנס נחשתו, שאורו מפציע מבעד שלחופית של בהמה, והולך לבית-המדרש לעסוק בדברי תורה. אורה מרושלת וכהה מבצצת ויוצאת מן המזרח ובוקר צונן ורטוב בוקע ועולה. ספק שלג ספק גשם; ספק יום ספק לילה.

(ו) קללת צדיק עושה רשם.

וגרשום התחיל חש בהתעוררות הכעס והמכאובות, אבל מכאן ואילך לא היה מתמרמר, אלא מתעדן והולך ביסוריו כתולעת. ראו אנשי בית-המדרש עגמת נפשו, אמרו: ודאי קשה מיתת אם על בנה, כל-שכן שלא עמד בשעת יציאת נשמתה! והיו מנחמים אותו, מישבים את לבו ואומרים לו: גזירה על המת שישתכח מן הלב! צער אתה גורם לאמך בעולם המנוחות, אם מצטער אתה כל-כך! מוטב שתתן דעתך לעליית נשמתה! וחיו מושכים את לבו בדברי חן ורצוי לכלתו הצנועה ולמעלותיה בבחינת „ויהי ה' וינחם אחרי אמו" וכמה פעמים ביום היו באים אצלו ושואלים לו איזו השעה? כדי להעלות על לבו כלי השעות שעטרה לו כלתו ומשיחים עמו נידון מתנתו של המחותן, ש"ס והאלפסין. אבל יום נכנס ויום יוצא, אין נחת ואין מרפא. „מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי" בוכה גרשום בלשון התהלים. וכל מי שעינים לו ורואה בהנהגותיו, מנענע ראשו בצער על האי שופרא דבלי. וההדיוטות מפרזים באצבעותיהם ואומרים: עונש מן השמים, נתגרה ר' אביגדור באותו צדיק ולקת. קללת צדיק עושה רשם!

(ז) סנסני החכמה.

ואולם הימים הבאים היו קלים ונוחים ועגומים. מערב עד ערב היה גרשום עוסק בתורה ומחשבתו משוטטת בחכמות העליונות. רובו של היום היה עומד על הסולם הגדול לפני ארון הספרים ועולה בסנסני החכמה וזוכה ומתבשם מקדושתם. הכל רואים ונהנים ורבו מתמלא נחת. גרשום חוזר לשרש הלימוד האמתי וכל מורשיו ישליון. אבלותו נמתקת והולכת והסדאל נטוי עליו כל היום. רכרוכית זו שקבל מאמו מרַכַּכַּת את לבו ואף הוא מרככו באגדות המשובחות ובאהבת השם והוא מתעורר ומעיין גם בספרי יראים ועושה קישוטין לנשמתו. וגרשום טרם ידע מאור אמתת הצדיקים.

השיעור העיוני פסק והבחורים התחילו שואלים ודורשים בהלכות הפסח ובפירושי ההגדה להמתיק סדריהם של בעלי בתים בלילי פסחים. גרשום לא שם לבו להכין „צידה לדרך". דיני חמץ ומצה משוננים בפיו, ואביו וקנו לא מפיו הם היים. אבל הואיל ונתקלו ידיו כל פעם בספרים

המגובבים על השלחנות, עיין בהם ראייה עראית. משהו חמץ בפסח וביעורו דמיון העברה שבלב ושאר רמזי ההגדה וסודותיה, שרמזו ספרי יראים, היו לו לחיזוק גדול. וגרשום התחיל עושה כננים למלט נפשו משחיתת היצר על-פי ספרי יראים שדמו את האצילי לחומר.

פרק חמישי.

בשובו אל נוהו.

(א) כי נכסוף נכסכתה לבית אביך.

אך בערב פסח חזר גרשום לביתו, ולא כדאשתקד, שבא עם חמה ראשונה של ניסן. מתירא היה גרשום מצערו של בית אבא ודהה נסיעתו כל-כמה שאפשר. מיום שפגעה בו מדת הדין עומדים היו לפניו כתלי בית אבא שחורים ועל הלונות הבית כאילו עדיין דמעה רובצת, שהיתה אמו, עליה השלום, ממצה עליהם בשעת בין-השמשות. קודרות תלכנה אחיותיו ולבושות בגדי אשתקד, והשפחות תצעקנה כל היום על אחיו היתומים הקטנים. בשפה רפה יקבלנו אביו ובקול רם כל העיר כולה, ומרחמי יתומים יתנו לו שלום מתוך אנהה. וזקנו יתהלך ארוכות וקצרות ומקטרתו אינה מבהיקה. זקן זה, שהיה מקיש צור בצור ומוציא גצים מתחת ידו — עכשיו מקטרתו שמוטה לירכתי שפתותיו עד שיבואו אחרים ויעלו בה אש. ואף-על-פי-כן שבע ביום הלל לה' שה' נשיאים" הולכים וערב פסח בא. מקצת משיכה נמשך גרשום לעירו, ולא לעירו ממש, אלא לבלתו. אל תעירו ואל תעוררו, אמר הכתוב, אבל מצד דברי פתוי ורצוי נתעוררו בו מיני חבה.

(ב) לב אבות.

במסלה העולה לעיר הישיבה יצאו אחיו ואחיותיו לקבל פניו של גרשום. הגם שמיום שפרש מביתו מרובה היתה חבתו להם והיה אומר וחוזר ואומר: מתי אני רואה אותם? — כיון שנפלו על צואריו ונשקוהו, נשאר עומד בלי שום תנועה, ולא היה בו הדבור לומר להם דברי רצוי ונתן גופו לעשות בו מה שעשו עד שהגיעו לבית.

וכיון שראה גרשום ביתו של אבא, בקש לקפוץ לשם. אמרה לו אחותו: בבקשה ממך, גרשום, עמוד והמתן קצת, שאבא מבקש להתחזק קודם שיראה אותך! גרשום המתין קצת ונכנס בשפה רפה, ועיניו הלחות של אביו נתלכדו בו ובעיניו עד שנתקשרו דמעותיהם אלו באלו.

נכנס זקנו, נתן לו שלום וסדר לו פאותיו, שאלו ללימודו ולבריאות גופו. גרשום נשאר עומד ופיו פעור למעלה, כאילו המתין, שתבוא אמו

ותנשקו. עד שהוא עומד כך, נפלו אחיותיו על צואריו שנית, חבקו אותו, נשקו לו ושָׁעָעוּ פניו וידיו ברחמים.

אחותו הקטנה, הרכה והענוגה, פשטה שתי ידיה החמימות כלפי פניו ונטלה שתי לחייו בתוך ידיה העדינות ואמרה: גרשום! והאריכה בגרשום עד שיצאו דמעות מעיניו ובקש להחזיר פניו, שלא יראוהו בוכה. והיא, שלא הבינה למה, חזרה ואמרה: גרשוני, הנח לי להסתכל באור פניך, באורה של תורה! ולא זזו ידיה משם עד שגרשוה אחיה בחזקה.

השתיק רבי אביגדור את האנחות ובאמירה, ספק אמת ספק לצון, שאל: גרשום, יש לך סיום? רצה משה'צי אחיך להמתין לך בסיומו, אלא שחברו עמיהארצים בבית-המדרש וסיים עמהם. ותוך כדי רגע פנה כלפי המבשלת, שעמדה על הסף ומחתה דמעותיה, ואמר לה: תני לי לאכול קמעה! והיא שָׁשָׂם כן באה, אלא שמתוך שראתהו פנים אל פנים נתגלגלו רחמיה ונתבלבלו עליה החושים—כיון ששמעה הזירו, חזרה לאחוריה ונכנסה לבית הבישול ונטלה כמין עוגה של תפוחי אדמה, שרקחה בשומן אוזים, והוסיפה עליה כמה שמוניות וגלדי בצל מטוגנים והביאה לפניו שיאכל. הילדה, שבינתים נתפיסה, חזרה ובאה ופשטה לו לגרשום מזה קטנה שאופים לתינוקות ואמרה: אכול נא, גרשום! וגרשום, שהיה יודע, כמה מזה זו חביבה לתינוקות וכמה אהבה יש בנתינה זו, לא ידע את נפשו, עד שהתפרצו אחיה בצחוק: מזה בערב פסח! ואבא מנענע בראשו: לבה של אמה! לבה של אמה!

גרשום ישב ובלע סעודתו על-כרחו, ואביו ישב כנגדו ונסתכל בכל תנועותיו, ומעיניו נצנצה החבה המרככת את הלב. זקנו עמד בקצה החדר וכבס במים עלי קטרת לפסח, הניחם על גב עטרת הכירה לייבשם וחתכם בעצם ידי.

גרשום, שהיה מבטו של אביו קשה לו קצת מחמת רכרוכית יתירה זו, בקש מקום לתינוקות עיניו בו והביט אילך ואילך. הבית הדור הוא לכל חקות הפסח, הקירות משוחים בסיד וכלי המאור מבהיקים ביפים. אלא על אותו קיר, שהיתה מטתה של אמו סמוכה לו, נשתיר כתם אדמדם של סמי רפואה. וכיון שראה אותו זקנו מסתכל בכתם זה, נאנח ואמר: פשיטא, כשאין בעלת-בית מלאכת השפחה רמיה!

עד שהוא מדבר חזרו התינוקות לחדר וידיהן אחוזות זו בזו. ומתוך ילדות נתגאו בשמלותיהן שתקנה להן דודה לכבוד יום טוב. גרשום הכיר מיד את הארג שניטל משמלתה של אמא. כמה אוהב היה לחזות זיו פניה צונח חליפות על ארג כחול זה. וכיון שנזכר באמו, הוריד ראשו בשתיקה. וכך היה יושב ומשוטט ביגון עד שקדש עליו היום והלך לבית-המדרש.

ג) בית-המדרש.

בית-המדרש מאיר בכל כלי מאור, הקרקע מטויח בטיט צהוב

ההכתלים מלובנים בסיד לבן והתנור משוח בששר. ועל ארון הקודש פרושה פרכת־משי חדשה עשויה משמלת חופתה של אידלה עליה השלום.
 לאחר „מערבות“ הקיפוהו ונתנו לו שלום. וכאן הרגיש גרשום, שלא כשאילת שלומם עד עכשיו שאילת שלומם עכשיו. כאילו לא גרשום הוא נכדו של הפרנס, אלא סתם אדם מישראל, גדול בשנים. חושש היה תחלה מפני תנחומין של הבל, ועתה אפילו מיתתה של אמו דומה שנשתכחה מלכם. אצבעות צוננות וזעזעניות שוהות על גב ידו ואבק לבק לבק ננער והולך וצובט את עורו. ואנשי בית־המדרש מקיפים אותו בשאלותיהם על הישיבה ולומדיה, על חן המקום וכיוצא; אם ירד אף שם שלג ביום כפורים זה ואם עדיין לא מצאו את הנחתום, שנתעלם סמוך לבאר הציצים, רחמנא ליצלן; אם חתם אף רבו על החיית רי"ש, שהכריזו על ה„כת“, ומשום מה לא חתם.

ד) אצל הכלה,

כמעט שנפל סכסוך בין אביו ולמחותן, ששניהם בקשו שיהא גרשום מיסב אצלם. אומר היה המחותן: אילו הייתי דר במקום אחר, זקוק היה גרשום לבוא אצלי לכל ימי הפסח, ועכשיו שאני כאן ואיני מבקשו אלא שיבוא ללילות הסדר, לא דין הוא שיבוא. כל ימי הייתי מצטער על מאמר המשנה: וכאן הבן שואל! — שלא זכיתי לבנים זכרים; אמרתי, מתי יבוא חתנה של בתי ואשמע ד' קושיות מפיו, ועכשיו שבא, לא אשמע? חייכם, שהכלה מותרת על חזקתה שלה לכבודו של גרשום. ואביו טען, לא כי, אלא בביתי יפסח. ילד מרוחק כל השנה מביתו ועכשיו ילך אצל אחריים. אמרו: נקרא לנער ונשאלה את פיו! וכאן הערים המחותן ואמר: גרשום, הוסכם שהלילה הזה אתה מיסב אצלי! וגרשום, שלא ידע מן הסכסוך כלום, השיב: אם הסכמה היא, מסכים! ונגרר אחר המחותן.

כבודו של חג שרוי על־פני כל הבית. ערוך השלחן, הנרות יאירו, וכלי כסף עומדים להשתמש בהם דרך חירות ושררה. ואפילו כלים הממושכנים בבית מן הגוים עומדים על שלחן מיוחד לשמוח בדאיתם. ריח ההרסת, המרוו, הכרפס ושאר ירקות מכניס מעין אביב בבית.
 נבוך היה גרשום תחלה, וכשהיה מדבר עם בעל הבית ואשתו, לא היה יודע, אם לומר סתם פלוני ופלונית או מחותן ומחותנת. כמה פעמים שאדם מדבר עם חברו ואינו נוקק להקדים שמו תחלה, וכאן אין לך כל דבור ודבור, שאין לשונו נתקלה להקדים שם תחלה.
 בבית לא נמצאו אלא שלש הגדות. באמת הכינו הגדה מיוחדת לכבודו, אלא שפרך אותה הכורך סמוך לפסח (עם כריכת הש"ס) וזוהרו להשתמש בה משום חשש משהו המץ. וכבר התחיל גרשום דואג, שמא היא

נזקק לומר ההגדה מתוך ספר אחד עם הכלה, והיה לו מזה פיזור הנפש. לבסוף מצאו סידור ישן עם ההגדה ונחה דעתו.

אחר הסעודה צוה בעל הבית והביאו לו קנה מקטרתו, ולגרשום עשה כמין גלום של עלי קטרת. אבל עד שנעץ המחותן קנה בפיו, חטפתו שנה ונרדם. ואף המחוגנת עשתה מעשה בעלה ונתנמנמה. גרשום, שכבר שתה יותר מד' כוסות, רוח יתירה נכנסה בו וסלסל בקולו עד שנמשך לו הימנו געגועים. וכשראתה אותו כלתו כך, דומה היה עליה, כי גם לה אח גדול בתורה והריהו יושב לפניו ומלא כל הבית כולו בקולה של תורה.

הסל סידור פסח כהלכתו. —

בעל הבית גם על מטת הסיבתו ובעלת הבית פרשה לישון. גרשום קורא חד גדיא, ומנוחה משיבה אחריו: חד גדיא, חד גדיא. וכך היו קוראים בשיר השירים, הוא פסוק והיא פסוק, עד שגמרו כל הספר ונתפרדו.

גרשום בא לישון בחדרו של זקנו, כי שם הציעו לו משכבו. מבעוד יום הביאו מטתה של אמו לשם והקציעוה לו לכל ימי שבתו בשבוש, כדי לעפן גופו בהשקט ובמנוחה ובהנאה.

גרשום קרא פרשה ראשונה של שמע ושכב לישון בתוך הכרים והמצעות הלבנים של בית אבא ונתכסה בכסת שהתכסתה בה אמו. וילדות היתה בו, כאילו עדיין תינוק הוא ובצדה של אמו הוא שוכב, עד שבא מלאך החלום והעריב עליו שנתו בכמה פסוקים משיר השירים ובדמות דיוקנה של הכלה.

ה) כנגע נראה בבית.

ב' ימים ראשונים של פסח עברו מתוך שתיקה של אבלות. הרבה באו לקבל פניו של רבי אביגדור ברגל ובקשו לשמוח ולשמות. אבל עם קדושת החג ומאכל ומשתה שלא פסקו מעל שלחנו — מעין רוח של אבלות היה מרקד בבית, וכל מי שנכנס לשם ואפילו לבו מלא שמחה, נשמת ויוצא מלא צער ויטורין.

גרשום היה עוצר עצמו כל היום כולו בבית־המדרש, והיה לומד משניות ושלחן ערוך. פעמי אביב התחילו מתדפקות על הלונות בית־המדרש וציצת אור שמש היתה נוטפת על־פני חוץ. משעה לשעה נעשתה ישיבתו קשה עליו. פעמים היה יוצא ועומד על סף בית־המדרש לשאוף רוח צח להשיב נפשו לתורה.

(ו) הנפש אשר עשו.

האביב צץ ופרח בכל העיר. על פתח קרקע עמדו העשבים לצאת והיו מבצבצים ועולים אפילו בין האבנים. האבנים הפושרות מצוחצחות ומבריקות מאורו של עולם, וריחות מתוקים ויפים נודפים משדה וגן באפרסמון וכדבש. השמש מחממת גופה של האדמה ועל גדרי הגנות מתרפקים קוצים ירקרקים ורכים. האילנות מלבלבים ואנשי מעשה יוצאים ומברכים על הלבוב. רוח של חוץ כאילו תפס לגרשום בגלימתו ומשכו לרחבה של עיר.

סמוך למנחה נתגלגל למבוי אחד סמוי מרשות הרבים. ראה שני בני אדם עומדים אצל בית אחד ומצפים, שיבוא מי וישלים המנין. נזכר בחולו של מועד, שאין אבלות נוהגת בו, אמר אם אבלות אין בבית, יולדת בבית! ראוי לסייע להם. עמד ונכנס.

הגם ששובש עירה קטנה וגרשום ידוע בעיר, לא הכירו אדם בכניסתו. לאחר שהכירוהו, סברו שליחו של הפרנס הא ודבר בליעל יצוק בקרבנו. נזכרו בקללתו של הרב, אמרו: גברא קטילא הוא, אין לנו להתקרא מעניו. אדרבה אם להתקרא — יתקרא הוא! כיון שראו עצב פניו וחנף, הבינו, כי מקרה הוא שנתגלגל לכאן ונתגלגלה זכות עליידו. עמדו והתפללו מתוך קורת־רוח.

חדר התפלה קטן ביותר וצורת בית־דידה לו. והואיל ואין בימה באמצע, שיער גרשום, שאדם יחיד יושב כאן ולהשרות תפלה אצל יולדת התקבצו. ולא עלה על דעתו ש"קבוץ" יש כאן ומתפללים כאן בתמידות. כיון ששמע בשעת חזרת הש"ץ, נקדישך" יוצא מפורש מפי החזן, קפץ ממקומו כאילו נשכו נחש, כי ידע, כי אנשי הכת המה, אבל מתק התפלה ונעימות הנגון התחילו מישינים כח דעתו, עד שניטל ממנו הרצון ונשאר באשר נשאר.

וכאשר ראו הנלהבים, כי נשאר גם אחר המנחה, לא עברו על הענין כעל דבר של מה־בכך לומר מקרה הוא, וחשבו על־דבר „הנפש אשר עשו בחרן" היינו בחרונו של הזמן, היאך בני גבירים אדירים, רבנים ופרנסים הכירו פתאם את האמת לאמתה ויבואו לחסות בצל החסידות והיראה. ונטעלו אליו, ויאמרו: אין זה כי אם מכוון גדול מ'ז' השומר אמת לעולם, להכיר את האמת שהתחילה מתנוצצת במוחו. והמתיקו לו על דרך הדמיון מה זה „ותשלך אמת ארצה", שכן אילו היה שואל למי־שהוא על בית הפלגתם היה בעיניו לשפל ובוזי, שואל על־דבר „מושך א־צה", למדרס תחת כל הולכי על שתיים, בבחינת „עקב אשר תשמעו" נעשינו עקביים על שום ששומעים אנו בקול האמת. וזה שאמר הרב: שאילו העקביים שלו מרגישים על הסדר הקדושה מאכילת מצות מצוה!

וכאשר שמע גרשום זאת, עמד שעה קלה בלי כל הנועה מהתפעלות הכונה. והמה דברו במעלת הצדיקים ובאמונה הפשוטה. השיחה בחשאי היתה ובקול דממה דקה היתה, וגרשום נמשך אליהם יותר ויותר.

(ז) מחולת המחנים.

לאחר תפלת ערבית יצאו במחולת המחנים ונגנו בנגון יפה: אתה בחרתנו! גרשום עמד אצל השלחן ונטל ספר בידו, להסתיר כניו כדי שלא יראה יהודים עושים מעשה נערות. עד שהוא עומד כך, טפח לו אחד על כתפו ורמז לו על מחולת המחנים ואמר מתוך התפעלות: מה יפו פעמיך בנעלים, בת נדיבו! באותה שעה עמד גרשום והיה משתומם ביוהר. ופתאם נתעצם בכל כח ראייתו במחולת בהתפעלות עצומה מאד, ולא ידע את נפשו.

(ח) כסלת ישרים.

מתוך כך קם דוד, הניח כף ימינו על אזנו ושר שיר חול בנגון עצוב מאד, וכל אנשי הבית ענו אחריו בקול עצוב מאד.

דוד מנעים קולו ושר:

וכל אנשי הבית עונים אחריו:

נגור עליו הגרוש
מצון פרנס הדור.

דוד מנעים קולו ושר:

מקלקלות היו הדרךכים,
טבעו בבועץ עד ראשם,
אך דרכי ה' ישרים,
דרך צדיקים וקדושים.

וכל אנשי הבית עונים אחריו:

אך דרכי ה' ישרים,
דרך צדיקים וקדושים.

פְּשׁוּרָהָ שִׁמְשׁוּ שֶׁל רַבֵּנוּ,
מִדְּנֻצֵץ אֹרֶךְ יִשְׁעָנוּ;
וְכִסֵּי עַלְיוֹ יִצְיָאָה,
הַשְּׂכָרוֹ מִדְּמַעֲוֹת עֵינֵינוּ.

וכ אנשי הבית עונים אחריו:

נִקְנְסָה עַלְיוֹ יִצְיָאָה,
הַשְּׂכָרוֹ מִדְּמַעֲוֹת עֵינֵינוּ.

דוד מנעים קולו ושר:

עָרַב שֶׁבֶת עִם חֲשָׁה
נָשְׁבוּ רוּחוֹת, שְׁלֹט קָר,
נִגְוֵר עַלְיוֹ הַגְּרוּשׁ
בְּעֵין פְּרוֹס הַדּוֹר.

וכל אנשי הבית עונים אחריו:

וְכָל אֹתָהּ שֶׁבֶת
שְׂכִינָתָא בְּגֵלוֹתָא.

דוד מנעים קולו ושר:

הִרְחַק מִן הָעֵדָה
בֵּין גוֹים עָרְכוּ צְלוֹתָא,
וְכָל אֹתָהּ שֶׁבֶת
שְׂכִינָתָא בְּגֵלוֹתָא.

וכדי לסיים בכי טוב סיימו הנלכבים בנגון של שמהה. נוטל דוד מקל של עץ והוליכו על זרועו איילך ואילך, כדרך שהמנגנים עושים בכלי זמרם, והנעים קולו כקול כנור ממש, ושר כמה נגונים ערבים. ואריה לייב השתקן צעק מגודל שמחת יום טוב: ס'איז מיר וואויל, ס'איז מיר גיט, ווייל כ'בין א ייד!

גרשום יצא מן השטיבל ומין לחלוחית חיונית היתה מפעפעת באבריו. ערבי אמצע ניסן עמדו בעצם נעימתם, ומן השדות הקרובים לציר עלה הריה המתוק. גרשום הלך לביתו, ומהנה עצמו מחסדי היופי. עד שהוא הולך פגע בו זקן אחד מאנשי בית-המדרש. גרשום דרש בשלומו מתוך קורת-רוח, והזקן הרים את המשענת שבידו ונענע אותה כלפי גרשום כדרך המאיימים וגער בו:

ריקא! הרי אני כבן שבעים שנה, וכל ימי אני יושב סמוך לבית תפלה של גוים ומעולם לא נכנסתי לשם, ואתה פעם אחת עברת על אותו מקום ולא עמדת בנסיון!

פרק ששי.

שני עולמות.

(א) אנפין השוכין.

מיד אחר הפסח חזר גרשום ללימוד העיון, שביטל מחמת ה"סיוס". גרשום ישב כל היום כולו בבית-המדרש ולא מש מאהלה של תורה. משרתת, שהיתה מביאה מאכל וצלוחית המין לה"פרוש", היתה מביאה אף לו פעם ביום קדרה של תבשיל. בפלג המנהה היה פוסק משנתו וכשנמצאו עשרה בבית-המדרש היה קם ואומר קדיש דרבנן ולאחר מעריב שב אל מקומו ואל ספרו. אביו יושב בקרן זוית זו ולומד למנוחת נפשה של אידלה פרק משניות, וזקנו יושב בקרן זוית זו ולומד למנוחת נפשה פרק משניות, והוא נוטל טלית של הקדש, מקפלה ומניחה תחת ראשו וישן קצת עד שיוצא הצבור ומתעורר ונוטל ידיו ולומד.

וכשהיתה מדת העצבות נאחזת בו, לא היה אוכל ולא היה שותה.

אלא היה יושב בלי שום תנועה ומהרהר בהבלי העולם עד מצוי הנפש. וכשהיה מרגיש בעיניו שמתקדרות ודמעה קרובה לבוא, היה עושה איו תנועה לעכב אותה בעין, כדי שלא תבוא על-ידייך איו קלות והנחה, ובימים אלו לא היה קורא, לא בתהלים ולא באיוב, שקריאתם היתה מביאה לו מנוחת הנפש. ועצבות זו הביבה היתה עליו ח"ו אפילו יותר מדף גמרא.

ימים היה קורא בספר „ראשית הכמה“ ועובר שם כל שבעה מדורי גיהנם ומקבל עליו במחשבה כל מיני העונשין על עצם הויתו בעולם. הכל הבלים, הכל הבל. הפלפול והכבוד, בית אביו וזקנו, מקום כבודו בבית המדרש, וגולת הכסף שבמקלו – הכל הבלים, הכל הבל. והוא משוה ציורי הגיהנם לנגדו תמיד והוברר לו, שבלה כל ימיו בעולם השקר, והריהו שוכח אפילו שחתן הוא וכלה יש לו ונאה היא, וכשהוא נזכר בה אינו נזכר בה אלא מתוך עגמת נפש שמקשרתו יותר לעולם השפל. כאילו לא אמרו רז"ל: שמצילות אותנו מן החטא!

צער גדול נצטער ר' אביגדור לראות את גרשום מסגף גופו כל-כך. חושש היה, שלא יתעורר בו ח"ו חולי הלב שקפח חייה של אמו. וכשבא ר' זונדיל לדבר על עסקי החתונה לא דחה אותו בלך ושוב, והגבילו את החתונה לימי החנוכה. סבור היה ששמחת חתן על כלה תהא מישבת את הלב.

ב) מיגון לשמחה.

ימות הקיץ, הנאהבים והנעימים, באו. השמש מאירה לארץ ולדרים עליה ברחמים. האיילות פורחים והגנים מתמלאים פירות. ולקי מוכרי-ירקות בא כל יום אחר הצהרים לבית-המדרש ומוכר פירות לבחורית. מי רוצה פרי נאה לברך עליו, הוא מכריו ואומר: בחורים, ברכו על פירותי, שהקדוש ברוך הוא בעצמו ובכבודו הצניחם בחסדו הגדול וטפל בהם ונתן בהם טעם טוב!

הבחורים מבדחים דעתם בו וזלקי משיב להם בפשטות: שישו ושמחו, בחורים! רק על-ידי השמחה יכולים להחיות את הנפש. פעמים שומע גרשום שיחותיו של זלקי, ואף הוא שח עמו שיחה בטלה. סבור היה גרשום תחלה, שעם-הארץ זה מתאוה לשמוע דבר תורה מפיו. אבל לא די שאינו שומע, אלא נכנס עמו בדברים, כאילו לו לבד נתנה התורה בסיני. ומה שיחתו? – בענין התגלות החד האמתי וההתקרבות לצדיקי אמת, לתקן שלמות היראה ולהעלות את העצבות למדרגת השמחה! דברים בטלים! – אומר גרשום ומפסיק באמצע שיחתו.

ומיד הוא קופץ למקומו וחוזר אל הגמרא הפתוחה בדאגה, כאילו השד שומר דפין כבר היה שם ונטל הימנו ששית מתורתו. ובחזירתו הריהו גונה מלבו: והשמחה מאין תמצא

(ג) שני עולמות.

ר' אביגדור זמן עצמו לישון. המשרת הלך לו נעליו ונעץ לו רגליו באנפילאות והוא העלה אש במקטרתו והתהלך ארוכות וקצרות לארך ולרחב החדר, עד שהתפשט את מעילו ונשאר עומד בברוסליק של צמר. הגם שר' אביגדור עיף היה ולאות יתירה היה חש באבריו, נתעכב ולא עלה על מטתו. עכשיו שהלילות עדיין צוננים ותנורות פסקו להסיק ולחמם בהם שמיכה אי־אפשר — מה הנאה יש במטה. קם ר' אביגדור ונכנס לבית־האכל.

החדר נתכנס בשיקיה של לילות הכפירה. ריה חריף של עלי קטרת, שהתך ר' אביגדור שעה אחת קודם לכן, נודף בכל החדר כולו. גרשום יושב וקורא בספר „ראשית חכמה“ ועיניו משוטטות בדמעות. נסתכל ר' אביגדור וראה המתמיד הזה, במה הוא עוסק. בקש לומר לו מה, והואיל וכבר קרא את שמע וברך ברכת המפיל, נתירא, שמא תתגלגל שיחה ארוכה, שתק ולא אמר כלום. פתאם ראה פת שקמה, ששיירו על השלחן, לא היה יכול לעמוד בשלום, גער משום „העורכים לגד שלחן“.

גרשום לא הרגיש עד עכשיו בכניסתו של זקנו, וגערתו זו, שדרך פתאם באה, דומה היתה עליו, שמעולם אחר באה. ומיד נתבלבל מקריאתו, הרים ראש והציץ לתוך החלל. עיניו נתפקקו בדמעותיהן והעולם הזה ועולם השאול והמשכים, שהיו עדיין כשני עולמות, נתלכדו פתאם לעולם אחד. זקנו זרזו לישון. גרשום קם, ידיו גששו בין האולם ולחדר־המשכב כאדם שתועה בעולמו. שלא מדעתו פשט את בגדיו וקרא את שמע. ר' אביגדור שוכב על מטתו ומעלה עשן מקטרתו. נרו דולק לפניו והוא מבעבע גלגלי עשן סביבו. גרשום, שהיה רגיל לישון בבית־המדרש כענרות הנשמה דולקים, שמח על אור הנר, שלא לישון בחשכה מפחד בלילות.

(ד) אדם ובהמה.

שוכב לו הגוף הנגוף על מצע של תבן ומסתכל בפנימיות העולמות. גד ושאר מלאכי חבלה, שראה אותם תחלה בדמדומי ראייה בלבד, נשתלשלו פתאם בעצם היותם. נפשי, נפשי, כמה עלובה את, כמה אומללה את, כמה צרות כרוכות אחריך, בין בעולם הזה, בין בעולם הבא. העינים הנפוחות שוקעות על דמעותיהן, כל מבט טובע בדמעה. ודומם הריהו מעביר הדמעות על מצחו על־דרך שרמזו והתוית תו על מצחות האנשים, כי במצח נכתבים העונות. והוא מקבל עליו לישון עכשיו ולא לחשוב יותר בפגעי העולם, כדי לזק כחות נפשו לתורת ה'.

וכדי לישון מתוך זברי תורה, התחיל חוזר בכח מחשבתו על כל מה שלמד וחדש היום.

באמת לא חדש היום הרבה, שהרי תיכף ישיב ללמוד באה סיעה של אברכים שעסקו בהלכות טרפות ומשכחהו לבית המטבחים לראות באברי הבהמות לאהר שחיתתן.

וכאן לא היה גרשום יכול להסיח דעתו ממאמר ר' יוסי: בא וראה, כמה בין בהמה לאדם. בהמה כמה יסורים סובלת בעולם, שוחטים אותה ומפשיטים אותה ואין עליה דין. אבל אדם כמה יסורים סובל בעוה"ו, ולאחר מיתתו, אם צדיק גמור הוא פוטרים אותו מן הדין ואם רשע גמור הוא דנים אותו בדינים חמורים וגו'. וכאן לא היה גרשום יכול לכבוש דמעותיו יותר ובכה קול מר מהפלגת הצער.

ר' אביגדור קפץ ממשכבו והעיר את בני ביתו. ר' משלם בא, כבש אלונטית בחומק, שפסף על לוח לבו של בנו כדרך שהיה עושה לאידלה עליה השלום, שהיו סבורים, שנתעורר בו מיחוש הלב. אמנם מיחוש היה בלבו של גרשום, אבל לא על הדרך שחשבו אנשי הבית.

ר' אביגדור צוה, שיביאו אדרת השועלים שלו, וכסה בה את גרשום, ור' משלם לא זו ממטתו עד אור הבוקר. ידו החלושה מרחפת על מצח בנו, פעמים עם אלונטית לחה לקלוט את החום ופעמים להחליקו באהבתו הגדולה וברחמנותו. גרשום שוכב בין הכרים, זעתו שנקרשה על המצח ועל הפאות ואף הדמעות שפלטו עיניו עקמו צורתו קצת ונדמה לתינוק שמתחטא לפני אביו. מכאובי לבו ומוקשי יצרו, שהיו מעיקים אותו כל-כך, הולכים וניטלים הימנו בידיו של אביו. וכאשר הרגיש גרשום זאת, דמה בלבו, שאין זאת כי אם חלום. אבל צניעות היתה בו ושפלות היתה בו ואמר בלבו: כלום מראין לו לחוטא חלום נאה כל-כך! אין זה כי אם תעתועי הדמיון ואחיות עינים. הרבה לא היה בו כח לחשוב, כי כחו עזב אותו, אבריו נרדמו בשנה מתוקה ומתוך מגוחה שלמה שכב וישן עד ההשכמה.

הבוקר אור וגרשום נטל ידיו וברך את הבריא. החדר מתקרר והולך, אדרת השועלים שנתכסה בה נפלה תוך שנתו מן המטה, אבריו רועדים ופניו עומדים בחומם. גרשום כבש פניו בכר להפיג את החום כשגופו רועד מצנה וכה אין בו להרים את האדרת. זקנו מתהלך בחדר השני וקורא ברכת התורה, ר' משלם, שנרדם משהו, נתעורר בבהלה, ממש מצחו של בנו ושחק אליו כדרך ששוחק אב לתינוק. גרשום נתדבק באביו בכל-לבו והביט בו כאילו לא ראה אותו כמה שנים.

גרשום בקש לקום, אבל אביו מחה בו. כיון ששמע זקנו גוער באחיו הקטן: עצל, עד מתי תשכב? מגידי ההלים ודאי שכבר הגיעו לי, יום השלישי! — קם אף הוא.

יום ממש, יומו של עולם הנה בא.

פרק שביעי. על הלחם.

(א) סעודת הוראה.

רצה רבי אביגדור לשעשע לבם של בני ביתו, קָשַׁב ומצא שחתנו נכנס לשנת שלשים ושש וראוי לעשות סעודת הוראה לשמו ית', שיצא מכלל „אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם“. עמד וצוה את השמש להזמין את הקרובים לכוס של ברכה בערב, ואת זלאטי המשרתת שלח עם מטעמים לבית הכלה.

(ב) מנוחה.

באולם הגדול, אשר שם האספקלריה המאירה, עומדת מנוחה, כלתו של גרשום, וכדרך בנות טובים קודם כלולותיהן הריהי מעלה על עצמה כמה שמלות, זו אחר זו, לובשת שמלה ופושטת שמלה, פושטת שמלה ולובשת שמלה ומתקשטת בקשוטיה, מתוך שנוי מחמת ימי הספירה, ומסהכלת במראה לנוי. והמשרתת השכורה מריח בשרה הענוג יורקת ג' פעמים בבבואה שלה כנגד עין הרע.

ובנות העיר, הכשרות והצנועות, חברותיה, נכנסות לסיע לכלה וליעץ אותה על עסקי בגדים ותכשיטים. אחת מספרת: חזר אבא מבית-המדרש ושת, שנתפלפל רב המדינה עם גרשום כל היום כולו, וחברתה מוסיפה ואומרת: ולא עוד, אלא שהרב בפירוש אמר: מימי לא נצחני אדם חוץ מיניק זה! ושתיהן מסימות כאחת: ומתנת דרשה ישלח לו התרת הוראה. עורכת מנוחה לפנינהן כלכלה מלאה פירות כדי להפסיק שיחתן. עד שהיא עושה כך, שגר הקדוש ברוך הוא שתי דמועות לתוך עיניה.

מגביהה מנוחה שתי עיניה הצנועות למעלה ושומטת ראשה לאחוריה, אולי תחזרנה דמועותיה למקומן, כדי שלא ירגישו בהן חברותיה. אבל גשים דעתן קלות, לא תראינה ללבב, וממשיכות שיחתן יותר ויותר. זלאטי המשרתת, שבאה מבית רבי אביגדור להביא לכלה ולמחותנת מטעמים, כי לא תאכלנה עם האנשים לחם בערב זה, הריהי עומדת ומזינה עיניה בנוי יפי הכלה ואומרת לה כמה דברי שבח ותהלה. ולא נתקררה דעתה עד שקראה לה בת-מלך היפה בבנות וסיימה בברכה:

יהי נועם ה' עליך ותזכי ליכנס לחופה בשעה טובה ומוצלחת וצאצאיך ימלאו בתי-כנסיות ובתי-מדרשות. ואני זקנה בלה אזכה לשאת על זרועותי את נכדיך.

ובטרם תשיב לה הנערה על ברכתה, כרכה עצמה זלאטי אליה ולחשה לה מפה לאזן, שחלשה דעתו של הרב מחמת נפלאות ידיעותיו של גרשום,

וכדי שלא תזוה דעתו עליו השיאו לדבר אחר. ולמה השיאו? לדיני טבילת נשים, שגרשום שפנוי הוא עדיין אינו בקי בהם כל-כך.
 שומטת מנוחה ראשה לאחוריה לגלות דעתה, שאין שיחתה ניהא לה.
 לבסוף הריהי נותנת בשיר קולָה, אולי ינוחו מורשי לבה וינה לה.

פְּרָדְלֵי יִשְׁבָּה עֲגוּמָה,	– בּוֹאֵי הִיפָּה בְּבָנוֹת,
עַל פְּנֵיהָ עֲצָב רַד,	בְּזָהָב אֲצָפָה הַדְרָכִים,
עֶבֶר הַמֶּלֶךְ סוּבִיִּסקִי,	בְּקוֹלֵי אִם הַיּוֹם תִּשְׁמָעֵי,
וְנִפְשׁוּ בָּהּ חֲשָׁקָה מִיָּד.	לֵךְ אֲתָן אוֹצְרוֹת מְלָכִים.

אם אָבֵד וְנִעְלָם אוֹצְרָה,
 מֵה יִתְּנוּ אוֹצְרוֹת מְלָכִים?
 פְּרָדְלֵי יוֹשְׁבַת עֲגוּמָה,
 נְמוּגִים בְּעַרְפֶּל הַדְרָכִים.

רואות הבנות ואינן יודעות, מה הן רואות. אבל שמו יתברך כבר הטביע מין כח בוֹיוֹן האמתי, שמשכיח הבלי העולם הזה ומעלה נפש השומע לעולם אחר.
 מתחילות אף הן שרות עמה ומתק קולן הולך עד הערב.

(ג) רב המדינה.

ר' אביגדור, שפרנס העיר היה ושאר-בשרו של הרב היה, נוהג היה, כל-אימת שהיה הרב בא לעיר לשים עין השגחתו עליה, לעשות פְּרָה גדולה לכבודו. אבל עכשיו נשתמט הרב מכבוד זה מפני צער אכסניה וצוה לרתום את המרכבה ולנסוע.
 אמר לו רבי אביגדור: גאון זה בא לבית מעוני ויפטר בלי לינה? הרי בין כך ובין כך הכל מוכן ועומד לסעודה!
 ציית לו הרב ונשאר לסעודת ההודאה.
 ולכבודו של הרב שנה רבי אביגדור פרשת הקרואים והזמין שאר י"א הפרנסים וז' טובי העיר. נתקבץ מנין הגון ונמנו ב"אלהינו" בשנפי.

(ד) אנשי השם.

כדי לקיים מאמר חז"ל: נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובים בסעודה אלא אם כן היו יודעים מי מיסב עמהם, פתח רבי אביגדור ואמר: רבי! הקצין הזקן היושב לימין מעלתו הוא רבי יעקב ברבי יצחק הי"ד, מבני בניו של רבי פישל החולב, שלא היה טועט טעם בשר משבת לשבת, והוא מגזע השל"ה הקדוש.

והקצין היושב אחריו הוא רבי משה הכהן בן בתו של הרב אהרן אמת, הזכירוהו רבני הדור בתשובותיהם. והוא הכה בשבט פיו את אנשי הכת הארורה שבתאי צבי.

והקצין היושב אחריו הוא רבי יוסף-שמואל, אשר שמו כשם זקנו רבי יוסף-שמואל מקראקא, שלמד כ"ה שנה תורה מעמד ושנה כל הש"ס מ"ב פעמים וק"ם ודברת ב"ם.

וכך היה רבי אביגדור מפרש והולך יהוסו של כל אחד ואחד מן הקצינים החדשים, שנבחרו לפרנסים ומנהיגים בזאתה שנה. כספרים הקדושים בארון-הספרים הרי הם יושבים זה אצל זה. ומה שאין בזה יש בזה.

ה) עַל הַלָּחִם.

בית רבי אביגדור מאיר בכמה נרות והשלחן מכוסה במפה לבנה ונקיה, וכדי לעשות היכר לחורבן ירושלים פרקו חוליה אחת מן השלחן שלא כסוה כלל. אף-על-פי שסעודה זו סעודת מצוה היתה, לא רצה בעל הבית ליטול גדולה לעצמו, ונהג בזה כבסעודת הרשות. רק שהוסיף כמה תבשילין, מה שאין כן בשאר ימות החול, שיוצאים בשני תבשילין בלבד. השמש הביא כד מים וקערה ובא ועמד לפני כל אחד ואחד. נטלו ידיהם לסעודה וקנחו עצמם באלונטית התלויה על כתפיו. הרב בָּרַךְ על הלחם וכ"ל המסובים הניפו לחמיהם וברכו.

והמסובים יושבים מדובקים בהשי"ת, לבל יבואו ח"ו מתוך מאכל ומשתה לידי גסות וגובה הל"ב, והתבוננו התבוננות יתירה בברכת השלחן, שיהא שלחנם שלחן אשר לפני ה' ויתמשך לבם להשי"ת ולא למאכל ולמשתה. ורבי אביגדור פָּבַד את הרב, שיבשם השלחן מגדולת תורתו. הרב קנח את זקנו ואמר:

כדי שלא יאמר בעל הבית, אוי לי שנתתי מפתי לעם-האד"ן, ראוי היה, שאתחיל בדבר הלכה, אבל מה אעשה והכמינו ז"ל הזהירו, שלא להשתמש בכתרה של תורה. הוסיף רבי אביגדור:

במה דברים אמורים, במקום שמכירין אותו. אבל במקום שאין מכירין אותו, בפירוש אמרו רבותינו ז"ל: רשאי לומר, צורבא מרבנן אני. ולגבי דידן, שאין אנו מכירין גדולת תורתו כראוי, בודאי שיש בזה מעין מקום שאין מכירין אותו.

והקצינים הניחו פרוסותיהם מידיהם והגביהו ראשם למעלה לזון את הנפש המשכלת מדברי הרב. רק ר' זונדיל, שהיה חושש בשינוי, שרה פתו ביי"ש-ונתנה על-גבי השן הרעועה. הרב הציץ בחללו של החדר וצננבם את מחשבתו לומר איזה פלפול; כיון שראה את ר' זונדיל שורה פתו ביי"ש, אמר:

ראיתי מעשה ונזכרתי חידוש בדברי הרמב"ם ז"ל!
 מיד הניח אף ר' זונדיל ידיו מן הלחם וְכֵן עֵינָיו כִּלְפֵי הַרְבֵּ.
 הוֹסִיף הַרְבֵּ:

' מובא ב"יד החזקה" הלכות ברכות: הפת שפתת אותה פתים וכן השורה פתו ביין אינו מברך המוציא. ויש תימה בדברי רבנו, שהוא אומר תחלה הפת וכו' עד אם יש בפתיתין כזית או שנפר שהן פת, משמע אפילו אין בהן כזית, דבחדא סגי, ואחר־כך הוא אומר ואם אין בהן כזית או שעברה צורת הפת בבישול, משמע אפילו יש בהן כזית.

הניעו המסובים בראשיהם ואמרו:

באמת פלא הוא!

והרב פנה כלפי גרשום ואמר:

גרשום, ומה אתה משיב על זה?

— לפי עניות דעתי נראה, שיותר גרעון הוא כשעברה צורת הפת לגמרי מכשנשתנתה צורתה, ולפיכך, כשלא נשתנתה צורתה אפילו אין בה כזית מברך המוציא, וכשיש בה כזית אפילו נשתנתה, כיון שלא עברה לגמרי מברך המוציא, אבל כשאין בה כזית ונשתנתה או כשעברה צורת הפת, אפילו יש בה כזית מברך בורא מיני מזונות.

באותה שעה צהבו פני הרב ואמר: קלוס! קלוס! ור' משלם אמר: אם חכם בני, ישמח לבי גם־אני! וכל העדה עונים אחריו: יאה! יאה!

גרשום הרכין ראשו וחזר על כמה מקראות ומאמרי חז"ל שמרחיקים את האדם מן הגאווה, כגון: אדם להבל דמה, ימיו כצל עובר; אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע, כגללו לנצה יאבד, רואיו אחריו יאמרו אוי, וכדומה. בתוך כך הביא השמש קערה מלאה דגים ור' אביגדור בעצמו ובכבודו כבד את הקרואים כל אחד ואחד במנה הראויה לפי כבודו, ונתן גם למשרת והזהירו שיברך.

הדגים היו יפים בטעמם והרב אמר:

רבי אביגדור, באמת מעין טעם של שבת יש בדגים אלו

השיב ר' אביגדור:

רבי, מה הפלא אם כבודו טועם טעם שבת בדגים. הרי תלמיד חכם תמיד בכחית שבת הוא.

ובאמת הדגים היו טובים בטעמם מאד, כי ר' אביגדור בעצמו ובכבודו הטריח עליהם לסדר בשולם כדרך שהוא עושה בערבי שבתות.

החזן קם וישת את ימינו על אונו והצהיל קולו בברכת מי שברך לר' משלם בעל השמחה, וכל הקרואים ענו אמן בנועם הלב. ואף הרב, שלא היה סובל סלסולי החזנים בשעת התפלה, נהנה הפעם כנגן המנגן ואמר בפירוש: יישר כת חזן! ושאלו, נגון זה מנין לך?

והחזן שח, שקבלה הוא לו מאביו ואביו מאביו. כי ידע החזן תכונת הרבנים, שאין דעתם נוחה מן החדש, ובפרט שנגון זה שמע מפיו עובר ארח ומאנשי הכת היה.

כנגן המגן נטל הרב את הפנקס והפך את הדפים. וכאשר ראה דף חלק באמצע, שאל, למה הניחו הדף חלק.

וכאן נתעורר הנאמן דמתא ואמר:

מקום הניה לספר מעשה רבי אביגדור, אשר הגלה את אוריא אל ראש בריוני בערב שבת ענו חשכה עד אשר יערה עליו רוח מחרום להביע כיד השיר והמליצה.

אבל רבי אביגדור השיאו לדבר אחר, כדי שלא יתנו לב לדבר קטן שכזה. והרב, שהיה נוטע לפקח על עסקי הקהלות, ספר מעשה באברך אחד, שברח מבית חתנו אל רבו והשיבוהו מן הדרך וצוה לגזור לו פאה אחת וחצי זקנו לאות לבני-מרי.

וכשהמשיכו המסובים דבריהם באנשי הכת, נקש הרב באצבעו ואמר: רבותי, דברים בטלים! אין הענין שוה בנזק הדבור. אבל שמעו דבר פלא, ששמעתי מפי רבי זלמן מרגליות מבראד.

והרב ספר:

כידוע, פירושו של הרמ"א על הטור לא נדפס אלא קצורו, ופעמים אי-אפשר להבין הכונה. ואילו בשלמותו תועלת גדולה לעולם. ושמעתי מפי ר' זלמן, ששמע מפי אביו ואביו מאביו, איך מהמת דבר ר"ל ישב זקנו הרמ"א ז"ל בכפר אחד סמוך לקראקא ונשארו שם כתבים הרבה משלו והובאו לבית גזויו של השר, ומני אז נתעלה השר מאד, וילך הלך וגדול עד כי גדל מאד, והחזיק בכתבים ולא רצה למסור אותם לשום איש וצוה ליורשיו אחריו לנהוג בהם כבוד. ובכל שנה שוטחים אותם בחמה לבל ירקבו חליה.

והרב הוסיף בשם ר' זלמן, ששמע מפי איש-אמת, שראה אותם בשעה שהוציאו אותם לשטחם.

הרב סיים את הפור המעשה וזעיר שם זעיר שם נאנחו המסובים: מי יודע אם עדיין קיימים הם?

(1) על הארץ ועל המזון.

הנרות שקעו בחוך מגורותיהם והשמש הביא שכר לברך ברכת המזון על הכוס. נטלו ידיהם בכלי והשפילו ראשי אצבעותיהם למטה, כדי ליתן לכח הטומאה חלקו, זו זוהמת הידים.

ולאחר שהתענגו על השלחן במאכלים טובים זכרו את ירושלים ואת היכל המלך שנחרב. ונגזו בקול עצוב מאד מזמור על נהרות בבל.

ובעל הבית פָּבַד את הרב לזמן. לקחו את הבשר ואת הלהם שנשאר ונתנו לפני המברך וסלקו את הסכין מעל השלחן.

והרב נתעטף בבגד עליון כמו בשעת התפלה, כדי שיהא עליו מורא שמים יותר ולא יתגאה כשאכל ושבע ודשן, והניח הכוס על כף ימינו

והאצבעות זקופות וברך בקול רם, מלה במלה, בנחת ובמתינות. והמסובים הודרו לסיים קצת קודם וענו אמן על הברכות. והרב שנה במתינות והפטיר באנחה. והקצינים פרשו לבתיים ונהגו לומר זה בזה מתוך דברי תורה עד שעלה עמוד השחר והגיע זמן קריאת שמע של שחרית.

גרשום ישב במקומו נאה זו של תלמידי חכמים ולא מלאו אזניו משמוע נפלאות הרב. והודה לה' בלבו, שאין כאן אף אדם אחד, שיוכירו אותו מעשה, שלא התגבר על יצרו ונשאר להתפלל בבית תפלתם של אנשי הכת.

פרק שמיני.

צבי לצדיק או על אם הדרך.

(א) במחשכים.

אף-על-פי שהאריכו אמש בסעודה, לא נתרשל גרשום ועורר את השחר בלימודו ולא פרש ממשנתו אלא לשעה קלה לקנות עוגת דבש למען הפיג מאתו חולשת לבו. ואף בטול קל זה לא מדעת עצמו עשה, אלא מדעת אביו, כי כן צוה עליו אביו במצות כבוד אב. תורה בעולם ואסור למלאות ימיו הבל; תורה בעולם וללמוד הוא צריך.

וכך היה גרשום לומד עד שרפה כחו ושפתותיו בלו מן הלימוד. וכשהיה מרגיש בחלישת כחותיו, היה נוטל ספרו של אבי אביו, לחזק כחותיו הרוחניים, והיה מעיין בהקדמת המחבר המשולבת מכמה מליצות ואמרי חן והיה קורא את מגלת היוחסין שלו, קורא והולך עד הדורות הראשונים, גאונים מופלגים אנשי השם, שמסרו נפשם על קדושת השם.

אבל כאשר שם אל לב התכלית בזה העולם, נתמשכה עליו מין עצבות גדולה מאד. אמנם גרשום יעשה כמה תחבולות להסירה מעל לבו, וכשהיתה מדת העצבות פוגעת בו, היה מושך אותה אל הגמרא, והיה לומד בקול צלול, נעים וערב, עד שהיה מעיר ומעורר אהבת ה' וחפץ חכמה ומוסר בנפש השומע. לילותיו פנו כמו הגה וימי הקיץ כצל כנטותו. פעמים אחר הצהרים היה אביו בא לבית-המדרש והיה מצוה עליו כמצות כבוד אב, שילך קצת לחוץ לשאוף רוח צה. גרשום שמע לו והיה

מטייל ארוכות וקצרות, ובדרך הלוכו היה סר לבית-הקברות, אשר שם
 טמונות עצמות אבותיו הקדושים, להשתטח על קבריהם.
 הבריאה משהקת לו פנים, החמה מקשתת את כל הצולם כולו, אילנות
 ושיחים עומדים ביפים והשדה מעלה ריחות נעימים. אך אם שלות האמונה
 אין, מה יתנו ומה יוסיפו כל מתנות הבריאה!
 ודוקא באותם הימים הנאים משתוקק היה גרשום לימות החורף, עת
 שהארץ עטופה שלג. אולי יתמרקו עונותיו בגלגולי שלג ורפא לו.
 וגרשום טרם ידע מאור אמתת הצדיקים.

(ב) המחכים ליום גיל ואיננו.

הלא פקודי ה' ישרים משמחי לב! — אומר לו אברך בבית-המדרש —
 ועתה רואה אני שאהה לומד ופניך זועפים!
 וגרשום נאנח מלבו:
 נהירנא כשהייתי לומד דף גמרא ואורו עיני; ועכשיו, מה אמר ומה
 אדבר, אלהים מצא את עוני!
 ובדברו שטפו נהרי נחלי דמע מבין ריסי עיניו השחורות, כי הרגיש
 עוצם ריחוקו מהשי"ת ומתורתו הקדושה, כי לא היה מרגיש הטעם האמתי
 בלימודו ולא היתה לו שום קורת-רוח והנאה מחכמתו והיה נעזב בעיניו,
 נעלב. הרי השפיע לו הקדוש ברוך הוא קודם שְׁלוּה קצת והרימו קצת,
 אבל באמת לא הרימו אלא כדי להשליכו יותר.
 „נפלה לא תוסיף קום“, נפל פסוק לחוך פיו, „מאיגרא רמא לבירא
 עמיקתא“.

כמה פעמים נסה לעיין בספרי יראים, אולי ישלח ה' אורו ואמתו.
 אך תנחומין לנפש אין.
 האדם יראה לעיניו!
 וכל רואיו אמרו:
 מכתת גרשום גופו בתורה! — וההבדלו בו ושמו בו מבטחם.
 רק אנשי הכת נענעו בראשיהם והפריזו באגביותיהם:
 קללת צדיק! קללת צדיק עושה רשם!
 אבל למה היה גרשום דומה? — לחתיכה של משי, שלוקח החייט וחותכה
 לגורים ועושה הימנה מלבוש נאה. ואילו לא היה חותכה תחלה, לא היה
 יכול לעשות ממנה מלבוש!

ר' אביגדור אמר לר' משלם חתנו:

אפשר טוב לו לגרשום, שיסע לשיבה משישאר כאן. משנה מקום
 משנה מול. ולא יהא חוקע עצמו בעצבות משונה זו. ימי החתונה עדיין
 רחוקים הם.

ואף-על-פי שהיה קשה לו לר' משלם לפרוש מבנו, נענה הראשו והסכים.

אך ענין הנסיעה נדחה מיום ליום, כי רבו החסידים המתפרצים בע והמה הושיבו בכפר הסמוך את זנביל-בעריש השוחט, שהעבירו ר' אביגדור משחיטתו, ואילו באו כל אנשי הכת לשחוט להם עופות - ור' אביגדור היה טרוד ראשו ורובו לקרא לאספה גדולה ולהמתיק סוד במה לעצור בעד הרעה הזאת.

ענין האספה הטריד אותו מאד ונסיעתו של גרשום מכלל מחשבה לכלל מעשה לא באה.

וגרשום נשאר לו בשבוש, לומד לו ביחידות בבית-המדרש הישן, ואברכים מערים אחרות נמצאו בבית-המדרש, שהיו מגודלים בקטנותם בין החסידים והיו כרוכים אחרי צדיקי הדור שלא מדעת חותניהם, והמה דברו עם גרשום מדבקות האמונה האמתית ומשמחת האמונה האמתית ומהרב ר' אוריאל אשר בצלו יחיו.

ואברך אחד ספר לו, איך שהיו לו בלבולי אמונה ר"ל ואיך שזכה להתקרב לצדיקי אמת וזכה ליכנס לאמונת חכמים, ואיך שנמשכה עליו יראה קצת ונשתנה בכמה דברים. ועדיין היה תועה ולא ידע בין ימינו לשמאלו, כי לא היה לו מנהיג כראוי, עד שזכה לאור באור פני הרב ר' אוריאל ולקבל הימנו יניקה רוחנית ולעבוד את השי"ת באמת.

(ג) צבי לצדיק.

יום יום היו מדברים אליו וכל החיל הזה לא נגע בלבו ודחה את האברך בכמה דחיות מחמת ההתנגדות.

אך פתאם התחיל לבו פועם בחזקה ונתעורר בו חשק גדול מאד לפלות אל הרב ר' אוריאל ולא ידע מה זה ועל מה זה, אך התשוקה גוברת ומתגברת ובווערת באיך-הפוגות וכת אין בו עוד להתגבר עליה. מה זה עשה אלהים לזו הלא דבר הוא!

אך גרשום לא יכול לגלות לשום איש מאנשי ביתו ומקרוביו את הדבר הזה, כי ידע כי יפלא בעיני כל. ובעצמו ירגיש, כי כח אין בו עוד לנצח על התשוקה הזאת. ויקם ויקח את צרור חפציו ויצא את העי וילך בדרך העולה אל העיר אשר שם הרב ר' אוריאל.

(ד) רחם שערים.

והמתנגדים נלחמים בחסידים, ויגרשו החסידים איש מבית חתנו ואי נשיהם הוציאו מחיקם, את הלונותיהם. שברו ואת ציצייותיהם טנפו ובבית המרחץ דנו את כובעיהם ברותחין, וגם בבית מקדשם המעט שלחו ידיהם לא אחת ושתיים.

והיה אם עמדו החסידים בליל שבת והתחזקו מעט בפיוט לכה דודי והפכו פניהם לדלת לגגן בואי בשלום—ובאו ערלים שכורים ויפשטו ידיהם בנרות השבת וישחיתו את אור ה' עד בואך אל נר הנשמות, ולא ישאירו אור בבית-התפלה ונר ומנורה ועשית. כי הם שכורים מיין המתנגדים ובאו מדי פעם בפעם לכבות אורם של שונאיהם של ישראל.

ויהי כי זעקו החסידים אל השר על-אודות הערלים, וישלח השר כמה ערלים מעבדיו ויהרסו את בית-התפלה בלילה. וישכימו החסידים בבוקר והנה נתן בית-התפלה ולא נשאר ממנו אבן על אבן, ויקומו וילכו כל הבוקר ויקחו את טליותיהם ויתפללו בנפש נכאה תחת רקיע השמים.

והגם שהיו טעונים יסורים, לא חשך אור נפשם והפליאו עצה ונוחם בכח האחדות אשר ביניהם, ויחזיקו איש באחיו ובידי ונביל-בעריש השוחט, שהעבירו ר' אביגדור משחיטתו. והפונדקאי, שנעשה אושפיזיך לר' אוריאל בשבת שגלה משבוש, פנה מקום בבית לשוחט. וכל אנשי הכפר והסביבה מביאים את עופותיהם אליו לשחוט, וכמה פעמים בשבוע יורד משלם-זושא הקצב הכפרה, פעם עם עגל, פעם עם כבש. והמתנגדים התקבצו בבית ר' אביגדור לטכס עצה, מה לעשות עוד לאנשי הכת לעצור בעד הרעה.

ה) על אבן הדרך.

הם בבית ר' אביגדור ומשלם-זושא הקצב נוסע לו כדרכו אל הכפר ועגלה לו מכורבלת על עגלתו. וירא והנה איש שוכב סרוח על אבן הדרך בפשוט ידים ורגלים.

ויאמר משלם-זושא בלבו: אך עני הוא ואעירנו. ונהנה הנאה משונה על המציאה הזומין לו השי"ת בדרך לשתות „לחיים" עם יהודי. ויקרא:

עורה, למה תישן, המבלי אין ספסלים בבית-המדרש שכבת לישון על אבן הדרך?

ותוך כדי דבור הניף את שוטו עד כי רעם האויר לקול המית קשקושו.

וייחל עד בוש והנה איננו קם.

ויקפוץ מעל העגלה והנה גרשום נכד הפרנס שוכב ארצה כמת.

ויקח אותו הקצב על זרועותיו וישב אותו מעט אל חיותו וישכיב אותו בעגלתו וישב עמו העירה.

והאנשים אשר בבית ר' אביגדור ראו את משלם-זושא הולך ונוסע וקרבו אל בית ר' אביגדור, וירימו את קולם ויצעקו:

הנה הוא הטבח המחוצף הזה, שותפו של עמלק!

ומהם קפצו לקראתו לדבר בו בזזקה.

לא הספיקו לצאת עד שנכנס אליהם וגרשונו נכד הפרנס מושכב לו בין זרועותיו, ספק חי ספק מת.

ויספר להם ככל אשר קרהו בדרך.
אלמלי היה משלם-זושא יודע, להיכן גרשום הלך, היה מרכיבו על
כתפו ומעלהו לשם.

גרשום חזר לחיותו, אך בבית פחדו פחד, שמא נתעוררה בו מחלת-הלב
שבה מתה אמו.
אכן כח הוא באנוש, ובחסדי ה' נתגבר על מחלתו. ולא היו ימים
מועטים עד שהבריא וברך ברכת הגומל.

גרשום קבל את מחלתו כעונש מן השמים על-שום שבקש לצאת חוץ
לשיטה.

בעת חליו קרא בכמה ספרים המושכים את הלב וביניהם ספר „ציצת
נובל צבי“, אשר בו יסופר תעלולי שבתי צבי וסיעתו. ועל-כרחו היה נזכר
באנשי כת החסידים ועיניו חשכו מגודל הבושה, כי קרוב היה כמעט
אליהם. והיה קורא על עצמו המקרא: למען ענותך להיטיבך באחריתך,
שיסרו הקדוש-ברוך-הוא כדי להיטיב לו באחריתו.
ומכאן ואילך היה קורא ושונה ולומד ומתפלפל בדבוק חברים, כדרך
הלמדנים הפלגאים, עד שבא ה„חזור“ והחזירו לשרשו האמתי.

פרק תשיעי*.)

עלית נשמה

מתחלה לא היתה דעתו של אותו „חזור“ להכנס לעירה זו כלל. יודע
היה, שיושביה שבושים גמורים הם, ולבותיהם של אלו אף-על-פי שהם
פתוחים לתורה כפתח של אוּלם אין תמימותה של תורה נכנסת בהם כלל,
ואיך יעלה בידו להפיח בהם יראת שמים ושמחה של מצוה? אבל מכיון
שהחשיך לו בדרך וערב שבת בין השמשות התחיל ממשמש ובא, נטל
הפציו וטלטל עצמו לתוך בית-המדרש, נתקפל שם בקרן זוית וקדש עליו
היום.

לאחר שנגמרה תפלת ערבית ואמירת פרק במה מדליקין, נתקבצו
כמה בני-תורה לשיחה של תורה. התחילו מנצחים זה את זה בהלכה. הללו

* פרק זה כבר נדפס במקום אחר.

אומרים כך והללו אומרים כך. נתיגעו כולם ולא היו יודעים לבוא ליד מסקנא. נטפל אליהם אף אוהו חוזר, נתערב בין המפללים והשמיע דעתו. עשו אזניהם כאפרכסת וראו שהלכה כמותו. נתן ר' אביגדור עיניו בו והכיר, שמופלג גדול הוא. פצר בו, שיהא שובת בביתו. נעתר לו החוזר והלך אחריו.

נסתכל החוזר בהתנהגותו של בעל-הבית. אין זו מן המדה כלל! — יושב לו זה בראש השלחן, ראשו ורובו בספר, וחתנו יושב לימינו, ראשו ורובו בספר. מצחם נעשה קמטים ונטפי זעה מטפטפים ויורדים לתוך הרוטב שהביאו לפניהם. ועיני שבת המלכה מציצות אליהם בהמון רחמים רבים מן הרוטב והם אינם מפנים לבם אליה כלל. וסביב להם שאר בני הבית יושבים בדרך-ארץ וממתינים לגדולים שיתחילו ופשטות של חולין נודפת מהם. באותה שעה נזכר החוזר ברבו הקדוש שליט"א, כיון שמגיע ערב שבת קודש אחר חצות, הריהו שליט"א תולה נשמתו של חול במסמר על-גבי הקיר, שלא תחלל, חס ושלום, קדושתה של הנשמה היתרה. נתמלאו עיני החוזר דמעות: רבונו של עולם, למה, אוי, למה למה גרשתי מהסתפח בנחלת צדיקים והוכחתי לכתת רגלי במדבר שממה. ואני אמרתי, אסע על-פני תבל להוכיח במישור ענוי ארץ, לנחותם במעגלי צדק למען שמך, ואמנע את נפשי מטובה ולא הרהרתי אחרי מדותיך חלילה, ועתה ראה גם ראה, אבי, כמעט כל הכולין רוחי ונשמתי בטמנה בחול.

בתוך כך נשא ר' אביגדור שתי עיניו מתוך ספרו ודק כמה דיוקים בפלפול. נענה אחריו ר' משלם והיה טובב את כל ההלכה עד שחזר למקום שפתח ואמר: אנא לא הוה אמינא הכי, אללא... לא הספיק לגמור עד שנכנס גרשום בעובי הדבר והתחיל מתנכח עם אביו וזקנו. תלי תלים של הלכות! תלי תלים של בקיאות! והחוזר יושב לו ושומע. מטמאים הם את הטהור ומעלים הרים בסברה ואין רואה להעלות את הנפש.

יצא אף הוא עמהם במלחמתה של תורה.

רוצה היה תהלה להראות להם תורה שדרכיה דרכי נועם, אללא שראה שלא זה המקום ולא זו השעה, שמא יכיר הפרנס מהותו ויגרשנו. שמא יכיר ויגרשנו? — אללא ודאי יכיר ויגרשנו. עד למוצאי שבת אפשר יניח לו, אבל מיד אחר הבדלה כלה יגרשנו מביתו. והוא, החוזר, הרי דעתו עוד להיות כאן, דין הוא שישאר כאן, שהרי תהה על קנקנו של הבן וראה ש"כלי יקר" הוא ומוכשר לקבל טהרה, וחובה עליו להציל נפש אחת מישראל. לפיכך סתם את מעשיו, הצניע הליכותיו וכבש את תורתו בתוך מעיו והשיב מה שהשיב והתחכם להתנהג כאחד מהם, כלומר, כבר-אורין עובר ארץ, שמצוים כמותו בכל תפוצות ישראל, עד שתהא השעה ראויה להוציא חמה מנרתיקה.

כך עברה עליהם שבת קודש.

כשעברה שבת קודש והגיעה שעתו של החוזר לפרוש, מצא אמתלא לעצמו כדי להשאר בשבוש. נענה לו ר' אביגדור, ולא עוד, אללא ששמח

על כך. תלמיד חכם שכמותו בא בצל קורתו, למה ממלה כל-כך להפטר ממנו! אדרבה ינוח קצת, הנה ביתי פתוח לפניך, בטוב בעיניך שב! שמה החוזר וראה מעין סייעתא דשמיא בכך. עכשיו, מכיון שעלה לו זה, יעלה בידו, אם ירצה ה', לפרסם תורתו של רבו, וה' אורו וישעו ישלח אורו ואמתו לעשות לה נפשות רבות. ולא עוד, אלא שקולה נפש זו של נכדו של הפרנס כנגד כמה מישראל. בעצם הענין אין שום הבדל בין ישראל לישראל, ברם הבדל גדול יש בין נשמה לנשמה. וכשם שיש נשמות בעולם, שמקור מחצבתן מן הראש, אף כך יש לך כנגדן, נשמות מן העקב, היינו ששורש יניקתן אינו אלא מן העקב ולמטה, ועל כגון אלו היה הזקן, נשמתו בגנזי מרומים, אומר: „פיאטע-נשמות“, לשונו ממש. ונשמה זו, נשמתו של גרשום, גדולה היא ועתידה שיתפשט אורה על כל העולם כולו, וראוי היה שיחד עם האור תבוא אף חמימות, אותה החמימות, שתבל ויושביה כמהים לה ככה.

פנה להם ר' אביגדור חדר מיוחד והיו לומדים שניהם פאחד. היה החוזר יושב בכלוב היגון ובמאסר התקוה, והיה מתקין את הבחור בפרוודור התורה כדי שיכנס עמו אחר-כך לטרקלין של ח"ן והיה מצפה לפעולה טובה, בעזרת השם ית'.

וכך היו יושבים ולומדים, היו חוזרים אחר כל דבר סתום בש"ס ובפוסקים, זה מחוה דעתו וזה מחוה דעתו, עד שיוצאת ההלכה ברורה כשמש. וגרשום רץ כאחד הצבאים אל מערכת השלמות, ובכל עת ורגע הריהו מרחיב כחות נפשו עד הקצה אשר יוכלו להתרחב. בא וראה: זה הקטן גרשום אין כל נסתר לפניו. אין לך כל פלפול ופלפול, שאינו מוליכו אל דרך השכל הישר.

יום אחד אמר לו החוזר: אפשר נלמד דף גמרא פשוט! תמה העלם: מה ראה על-ככה ללמוד דף גמרא פשוט? למדגים אלו, שכל רנ, ברוך השם, לא אניס להם, יעסקו בדברים של תינוקות של בית-רבן, כאילו אין להם בעולמם למעלה מזה.

שתק החוזר ואחר-כך אמר לו:

בא וראה, כמה סמויות עיניהם של בני-אדם. אדם רואה דבר, מיד נדמה לו כמה פשוט דבר זה. אבל באמת כמה רמזים יש בו! כמה ענינים תלויים בו! ועליהם הכתוב אומר: ואל פעל ה' לא יביטו! והיה מברר והולך בזה הענין דקדוקים נוראים.

וכיון שנפתח לבו של גרשום קצת להביט אל סוד אלוה, שמרומו בדברים הפשוטים, התחיל החוזר מעלה אותו על שלבי החכמה יותר ויותר, והיה מוליכו ממדרגה למדרגה עד שפגל את דעתו להבין ולהשכיל, מה שלא זכה תלמיד חכם שבשבוש מימיו. וכשכבר הגיע למדרגה גדולה בדרכי השם וקנה לו בחינה והסתכלות בשני העולמות, עמד החוזר ומסר לו דבריו

הקדושים של הזקן, נשמתו בגנוי מרומים, שהיה אומר לפניו ית': רבונו של עולם! מותר אני על כל מה שיה לך בעולמך, על גן-העדן ואפילו על שערי אורה, על הכל אני מוחל לך, רבונו של עולם, במחילה גמורה. רוצה אני רק בך, אותך לבדך, כביכול!

באותה שעה נודעו נרתיקה של הנשמה הקלושה וכל „שבוש“ נחתכה הימנה פתאם בבת-אחת. וכסופים, שמעולם לא זכו להם אנשי שבוש, התחילו מתנוצצים בתוך לבו ומנצנצים מתוך עיניו העמלות בעמלה של תורה ומבקשים מה למעלה, למעלה! אך אצבעות ידיו הרכות והענוגות נתעוררו והיו מגששות בחליו של עולם כאשר יגשש העור באפלה. ומכאן ואילך נשתפכה בו מעין מרה שחורה ויגונו של עולם עשה עיטוף ועיטור לנועם פניו.

הרגיש ר' אביגדור בשנוי זה. היה רואה ואינו יודע מה רואה. סבור היה, שמא שוב פעם חזרו לו לנכדו, חס ושלום, פעימות הלב שמתה בהן אמו, עליה השלום. שאל: מה זה? נענה לו החוזר, שאינו רואה כלום. עוסקים הם בתורה והכל כמנהגו נוהג. לא נחה דעתו של ר' אביגדור. נטפל גרשום ושאלו, אם נתעורר בו שוב אותו מיהוש של דפיקות הלב. יודע היה גרשום, שזקנו זקן הוא ושוב אין שום חפציות אצלו; חייב כבר עברו בתורה פלגאית ושום דבר לא יחזירהו לשורש האמתי, וענה לו, שהכל ברוך השם, כמו שצריך להיות, אין לו לא חולשה ולא פעימות הלב. אבל כשפנה ר' אביגדור, עמד גרשום והיה צועק לפני ה' הרחמן ית' בלב נשבר ובפלגי מים: רבון כל העולמים! מי יתן והיה לבי פועם! לב זה שנתת בי כלום דופק הוא? אלא נחבא הוא מפני שמך הגדול והנורא ומצטמצם בשעה שהיה צריך לשאוג מגודל האהבה אליך, אליך ה'!

והקדוש ברוך הוא משנה עתים ומחליף את הזמנים. ימים עוברים וימים באים, וגופן של הלכות הולך ומפנה מקום לנשמותיהן של הלכות. ואף גופו של גרשום הולך ומפנה מקום לנשמותו, ושוב אין עוד ביכלתו לסבול מעמם נשמתו. אבל הוא הולך מחיל אל חיל במשנתו על-פי דרכי ישרים, וכבר הספיק ללמוד חמשה חומשי תורה על-פי דרכי ישרים.

ושוב אינו לומד יותר. אין אמר ואין דברים. יושב הוא לו חדר בחדר כבוש בחביון נפשו. סוד אלוה עלי אהלו והוא יונק מן המחשבה הקדושה. ובין הפרקים רבו קם ועושה עיטוף ועיטור לדברים הקדושים. וימים על ימים ישבו אין אמר ואין דברים. סוד אלוה עלי אהלם ושכינה שרויה ביניהם. פעמים עושה גרשום אזנים בלב לשמוע נדנדוד פעמי נעליה בשעה שהיא יוצאת ברקודין עם שמו ית' כביכול ונגון אור שמש מלוה חינגתם. אך זה למעלה ממנו, למעלה. שבעה רקיעים מבדילים בינו לבין קונו; שבעה רקיעים וגופו הגשמי. לבו נמס בקרבו.

מרא! מרא! צועק גרשום מנהמת לבו. בראת גן-עדן בעולמך ושמת-

להט חרב מתהפכת בפתחו – יהי רצון שישרפו עצמותי בגיהנם ובלבד שיגיע גרגיר קטן אחד מהן אליך, אליך ה'! אך אל מסתתר בשריר חביון ושחקים פרושים שם ממעל ואיככה תעפיל הנפש אל אלהיה! אפס בת־קול מנהמת כיונה: אוי להם לבנים, שגלו מעל שלחן אביהם!

נפשו מתבוססת בדמעוניה והנשמה טובעת בהן. גלו, גלו מעל שלחן אבא! ואימתי תהא שעתם מגיעה לחזור אליו ית' אל מלך נאמן, כלום עדיין לא הגיעה השעה? אבי, ראה גם ראה, העולם השפל, אשר בראת מעין מסרק לגרד בו את חלאת נפשנו, מטומטם הוא כל־כך ומה לנו עוד בזה?

גם חבוב ספרי קדושים חמק עבר מעליו וכמעט שאינו קורא בהם. אבל ספר אחד יש, וספר זה באמת קודש קדשים הוא. שם תקיר אהבת בתולת ישראל אל אלוף נעוריה בחסד ובגבורה. היום למדו רבו פסוקי שיר השירים כביום שנחן להם שיר השירים לישראל. נשמתו צמחה, גדלה כאפרוח שבקע קליפתו. אעופה, ארחיק נדוד, שואג גרשום נכד ר' אביגדור הפרנס; אשירה שיר השירים! ערב שבת היום לה' – ובתולת ישראל תשורר שיר השירים לאישה, לאלהים.

דמדומי בין־הערבים צונחים על עיר ומתים. הקנה מסתלסל בגרונו כדרך הצפור הנותנת זמירות בלילה עם בוא הלילה. אעופה אל בית ה', אל זרע יעקב. שם אגיד לבית יעקב, מה צמאה, כמהה הנפש לאלהים! כה יאמר גרשום נכד ר' אביגדור, כצפור יתן קול בהריחה ראשית נדנוד כנפיה. שתי עיניו צופות בהללו של עולם ורוממות אל בגרונו.

היום יפנה, הערב יבוא ומלכת הימים מתקרבת אל שבוש העיר. בנות ישראל מכבדות באורים פניה וישראל הולכים לקבל פניה בתפלה ושיר. על פתחי בתיהן ריבות כשרות עומדות, סרוקות־שער ומקושטות לכבוד שבת, ומתענגות בשיחה נאה עם מנוחה בת ר' זונדיל, בעמדה אל מול בית־המדרש לראות את גרשום בלכתו להתפלל. ר' אביגדור ור' משלם כנסים לבית־המדרש, החזן מתקרב ועולה על הבימה וישראל מכינים לבם ונפשם לקרות שיר השירים.

אך איפה הוא גרשום? איהו?

הנה זה בא, מדלג על המעלות, מקפץ על הבימה. הנה זה עומד לפני הקהל. עיניו תועות בהללו של עולם. אצבעותיו מתפשטות והולכות. הוא מכה בשלחן.

נתחלחלו כולם וסברו, שיצא, חס ושלום, מדעתו. והוא אינו משים לבו אליהם. אין אמר ואין דברים. דומם יטה און אל פעמי השכינה. הנה היא הולכת, הנה היא באה לקחת את נפשו אליה במתק הליכותיה. לבו שוקט על המנוחה.

אור הנערב מעטר את עיניו. רב חסד, האמנם אור הגנוז הוא או
 רק אחרית זהרי חמה של ששת ימי המעשה?
 ובאותה שעה נפתח גרונו של גרשום והתחיל קורא שיר השירים
 בקול רם ובהתלהבות נוראה ואיומה, עד שנשתתק כל הקהל הקדוש, והיו
 נמשכים אחריו ומתלהבים מחמימותו עד שהגיע לפסוק „משכני אחר־ך,
 נרוצה“. וכיון שהגיע לפסוק „משכני אחר־ך, נרוצה“ עלתה נשמתו בטהרה.
 אך דומם עוד רחשו שפתותיו:
 „הביאני המלך חדריו!“
 נפשו יצאה בדברו.

ככה מת גרשום; ככה מת נכד ר' אביגדור הפרנס, כי שרה ר'
 אביגדור עם ר' אוריאל ועם חסידים רב.

